

М. І. Гвістунова, Г. К. Ціванова

ГІСТАРЫЧНАЯ МАРФАЛОГІЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

**Матэрыялы для практычных
заняткаў студэнтаў
філалагічных спецыяльнасцей**

У дзвюх частках

Частка 2

**ДЗЕЯСЛОЎ. ПРЫСЛОЎЕ.
ТЭКСТЫ ДЛЯ АНАЛІЗУ**

**МІНСК
2008**

**БЕЛАРУСКИ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
ФІЛАЛАГІЧНЫ ФАКУЛЬТЭТ
Кафедра гісторыі беларускай мовы**

М. І. Свістунова, Г. К. Ціванова

ГІСТАРЫЧНАЯ МАРФАЛОГІЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

**Матэрыялы для практычных
заняткаў студэнтаў
філалагічных спецыяльнасцей**

У дзвюх частках

Частка 2

**ДЗЕЯСЛОЎ. ПРЫСЛОЎЕ.
ТЭКСТЫ ДЛЯ АНАЛІЗУ**

**МІНСК
2008**

УДК 811.161.3'366'0(075.8)

ББК 81.2 Бєи

С 24

Рэкамендавана
навукова-метадычным саветам
філалагічнага факультэта БДУ
23 студзеня 2008 г., пратакол № 5;
кафедрай гісторыі беларускай мовы
філалагічнага факультэта БДУ
16 студзеня 2008 г., пратакол № 6

Р э ц э н з е н т
кандыдат філалагічных навук дацэнт
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага
універсітэта імя Максіма Танка *М. М. Круталевіч*

Свістунова, М. І.

С24 Гістарычная марфалогія беларускай мовы: матэрыялы для практычных заняткаў студэнтаў філал. спец. У 2 ч. Ч. 2 : Дзеяслоў. Прыслоўе. Тэксты для аналізу / М. І. Свістунова, Г. К. Ціванова. – Мінск : БДУ, 2008. – 63 с.

Дапаможнік прызначаны для аўдыторнай і самастойнай работы студэнтаў пры вывучэнні раздзела марфалогіі ў межах курса гістарычнай граматыкі беларускай мовы. Прапанаваныя заданні могуць выкарыстоўвацца таксама для падрыхтоўкі да тэсціравання ў САП E-University. Арыгінальныя тэксты падобраны спецыяльна для комплекснага аналізу часцін мовы.

УДК 811.161.3'366'0(075.8)
ББК 81.2 Бєи

© Свістунова М. І., Ціванова Г. К., 2008
© БДУ, 2008

ДЗЕЯСЛОЎ

Граматычныя катэгорыі дзеяслова

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Адносіны дзеяння да спосабу працякання ў часе паказвае граматычная катэгорыя

- A) часу;
- B) ладу;
- C) стану;
- D) трывання;
- E) асобы.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Суб'ядніка(-аў) паказвае дзеяслоўная форма адзіночнага і множнага ліку

- A) 1-й асобы;
- B) 2-й асобы;
- C) 3-й асобы.

Заданне 3

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Катэгорыю роду мелі старажытныя формы

- A) абвеснага ладу прошлага часу;
- B) абвеснага ладу цяперашняга часу;
- C) абвеснага ладу будучага часу;
- D) загаднага ладу;
- E) умоўнага ладу;
- F) інфінітыва;
- G) дзеепрыметніка.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Адносіны дзеяння або стану да рэчаіснасці паказвае граматычная катэгорыя

- A) часу;
- B) ладу;
- C) стану;
- D) трывання;
- E) асобы.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Катэгорыяй ліку не валодала старажытная форма

- A) інфінітыва;
- B) абвеснага ладу;
- C) загаднага ладу;
- D) умоўнага ладу;
- E) дзеепрыметніка.

Заданне 3

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Катэгорыяй асобы не валодала старажытная форма

- A) абвеснага ладу;
- B) загаднага ладу;
- C) умоўнага ладу;
- D) інфінітыва;
- E) дзеепрыметніка.

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Дзеянне або стан у адносінах да пэўнага часовага моманту характарызуе граматычная катэгорыя

- A) часу;
- B) ладу;
- C) стану;
- D) трывання;
- E) асобы.

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

Удзельнікам дыялогу проціпастаўлена дзяслоўная форма адзіночнага і множнага ліку

- A) 1-й асобы;
- B) 2-й асобы;
- C) 3-й асобы.

Заданне 3

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Проціпастаўленне актыўнай функцыі суб'екта і яго прыметы, якая не вынікае з яго актыўнасці або з'яўляецца вынікам знешняга ўздзеяння, паказвае дзеяслоўная катэгорыя

- A) часу;
- B) ладу;
- C) стану;
- D) трывання;
- E) асобы.

Асновы дзеяслова. Формы цяперашняга часу

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Ад асновы цяперашняга часу ўтвараліся формы

- A) дзепрыметнікаў цяперашняга часу;
- B) дзепрыметнікаў прошлага часу;
- C) загаднага ладу;
- D) умоўнага ладу;
- E) імперфекта.

Заданне 2

Адзначце ўсе нетэматычныя дзеясловы:

- A) л~~і~~зти;
- B) т~~а~~сти;
- C) р~~е~~чи;
- D) д~~а~~ти;
- E) м~~о~~чи.

Заданне 3

Адзначце ўсе дзеясловы, у якіх асновы інфінітыва і асновы цяперашняга часу супадаюць:

- A) д~~у~~н~~і~~ти;
- B) н~~а~~дти;
- C) н~~а~~мати;
- D) л~~і~~зти;
- E) в~~з~~рати.

Заданне 4

Які з прыведзеных ніжэй дзеясловаў ужыты ў наступным сказе ў форме цяперашняга часу?

Не проси мене покинути себе вернутися ѿ себе заньже гдѣ поидешь идѣ (Скар., КР).

- A) просити;
- B) покинути;
- C) вернути;
- D) поити;
- E) идти.

Заданне 5

Для выдзеленага слова выберыце форму, якая адпавядае нормам XI ст.:

оуже нѣсмь достоинъ нарешися сынъ твои (Астр. ев.).

- A) не смею;
- B) несомь;
- C) не есмь;
- D) не самъ;
- E) не ѣмъ.

Заданне 6

Ад якой формы (па нормах XI ст.) паходзіць падкрэслены дыялектызм:

Ямо хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.

- A) ѣмъ;
- B) ѣдимъ;
- C) имамъ;
- D) едимъ;
- E) маемъ.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Ад асновы інфінітыва ўтвараліся формы

- A) цяперашняга часу;
- B) будучага простага часу;
- C) будучага складанага I;
- D) будучага складанага II;
- E) дзеепрыметнікаў прошлага часу.

Заданне 2

Адзначце ўсе нетэматычныя дзеясловы:

- А) быти;
- В) имати;
- С) нести;
- Д) дати;
- Е) ведати.

Заданне 3

Адзначце ўсе дзеясловы, у якіх асновы інфінітыва (у праславянскай форме) і асновы цяперашняга часу супадаюць:

- А) вѣрити;
- В) вести;
- С) носити;
- Д) нести;
- Е) зъвати.

Заданне 4

Якія з прыведзеных ніжэй дзеясловаў ужыты ў наступным сказе ў форме цяперашняга часу?

Тымъ ти обычаемъ діаволъ прельщаетъ. Вѣдаеть бо, ижь скоро люди ѿступать слова божіею иже все, што онъ схочеть ѹчинать (Будны).

- А) прельщати;
- В) ведати;
- С) отступити;
- Д) схотети;
- Е) ўчинити.

Заданне 5

Для падкрэсленага слова выберыце форму, якая адпавядае нормам XI ст.:

нѣсть оумьрла дѣвица, но съпитъ (Астр. ев.).

- А) носить;
- В) несесть;
- С) не сѣть;
- Д) не есть;
- Е) не ѣсть.

Заданне 6

Ад якой формы (па нормах XI ст.) паходзіць падкрэслены дыялектызм:

Наш, ды хваста нямаш.

- A) не машеши;
- B) не имаши;
- C) нѣмѣши;
- D) не мажеши;
- E) не мыеши.

ВАРЫАНТ III

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Ад асновы інфінітыва ўтвараліся дзеяслоўныя формы

- A) аорыста;
- B) умоўнага ладу;
- C) дзепрыметнікаў цяперашняга часу;
- D) загаднага ладу;
- E) будучага складанага I.

Заданне 2

Адзначце ўсе нетэматычныя дзеясловы:

- A) велѣти;
- B) имѣти;
- C) ведѣти;
- D) вѣдати;
- E) имати.

Заданне 3

Адзначце ўсе дзеясловы, у якіх асновы інфінітыва (у праславянскай форме) і асновы цяперашняга часу супадаюць:

- A) лѣзти;
- B) рѣчи;
- C) вѣдати;
- D) лѣтѣти;
- E) мочи.

Заданне 4

Якія з прыведзеных ніжэй дзеясловаў ужыты ў наступным сказе ў форме цяперашняга часу?

И бл҃гословѣлъ бѣтъ Пѡѡ. и сыны егѡ и рекъ до нѣхъ: Ростите и
iii житесѡ, а наполнѣйте зѣмлю: а страхъ вашъ и движанье нехай
на всѣхъ свѣрѣхъ земныхъ, и на всѣхъ птаствахъ повѣтрныхъ, зо
всѣми еіоі рѣи сѡ рѣшають на земли (Хран.).

- А) благословити;
- В) речи;
- С) расти;
- Д) множитисѡ;
- Е) рѣшати.

Заданне 5

Для выделенаго слова выберите форму, якая адпавядае нормам XI ст.:
жынеші иде же нѣси сѣгалъ (Астр. ев.).

- А) нѣси;
- В) не ѣси;
- С) несеші;
- Д) не еси;
- Е) не силенъ.

Заданне 6

Ад якой формы (па нормах XI ст.) паходзіць падкрэсленае слова:

Няма роду без выроду.

- А) нема;
- В) не имать;
- С) не мало;
- Д) нѣмѣти;
- Е) не маєши.

Асновы дзеяслова. Формы будучага часу

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

или того не даси • ни конѡ ни серебра • герлахъ хочеть своего конѡ
искати како мога (Гр. 1300).

У прыведзеным сказе ўжыты дзеяслоўныя формы

- A) інфінітыва;
- B) цяперашняга часу;
- C) будучага простага;
- D) будучага складанага I;
- E) будучага складанага II.

Заданне 2

Адзначце інфінітыў дзеяслова, ужытага ў наступным кантэксце ў форме будучага складанага I:

а что боудеть съ нимъ погыбло, тоже кмоу начнеть платити (Руск. пр.).

- A) быти;
- B) погыбнүти;
- C) начати;
- D) платити.

Заданне 3

Якія з прыведзеных ніжэй дзеясловаў у наступным сказе з'яўляюцца кампанентамі формы будучага складанага II?

Боудеть ли сталъ на разбои безъ всякоа свады • то за разбоинника людък не платятъ • нъ выдадуть и всего• съ женою• и съ дѣтьми на потокъ• а на разграбленик (Руск. пр.).

- A) быти;
- B) стати;
- C) платити;
- D) выдати;
- E) разграбити.

Заданне 4

Выберыце правільны адказ:

Ах, я пецьму ж да й гуляцьму, калі ж маё й здароўечка (БНТ, Жніўн. п.).

Падкрэсленыя словы ўзыходзяць да старажытнага дзеяслова ў форме

- A) цяперашняга часу;
- B) будучага простага;
- C) будучага складанага I;
- D) будучага складанага II;
- E) перфекта.

ВАРІАНТ II

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

а кто боудеть началъ томоу платити •ѣ• коунъ (Руск. пр.).

У прыведзеным сказе ўжыты дзеяслоўныя формы

- A) інфінітыва;
- B) цяперашняга часу;
- C) будучага простага;
- D) будучага складанага I;
- E) будучага складанага II.

Заданне 2

Адзначце інфінітыў дзеяслова, ужытага ў наступным кантэксце ў форме будучага складанага I:

аже не ѿложиши лишнего дѣла и всякое неправды мы хочомъ бо жаловатисѧ и темъ кто правду любить а кривду ненавидить... (Гр. 1300).

- A) отложить;
- B) хотети;
- C) жаловатис#;
- D) любить;
- E) ненавидети.

Заданне 3

Якія з прыведзеных ніжэй дзеясловаў у наступным сказе з'яўляюцца кампанентамі формы будучага складанага II?

аче же и крѣвавъ придетъ или боудеть самъ почалъ • а выстоупать послоуси • то то кмоу за платежь вже и били (Руск. пр.).

- A) крѣвавити;
- B) придти;
- C) быти;
- D) почати;
- E) выстоупити;
- F) бити.

Заданне 4

Выберыце правільны адказ:

Да анёлы ісцімуць, да долю нясцімуць, божая маці будзе сахваляці,... што гэтаму дзіцяці за долю даці. (БНТ, Вясельн. п.).

Падкрэсленыя словы ўзыходзяць да старажытнага дзеяслова ў форме

- А) цяперашняга часу;
- В) перфекта;
- С) будучага простага;
- Д) будучага складанага I;
- Е) будучага складанага II.

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

ВЕДА МНЕ, КАКОЕ ПОТЭШЕНІЕ ПОТОМ ВОЎДОУ МОГЛЪ ІМЕТИ (Жыц. Ал.).

У прыведзеным сказе ўжыты дзеяслоўныя формы

- А) цяперашняга часу;
- В) інфінітыва;
- С) будучага простага;
- Д) будучага складанага I;
- Е) будучага складанага II.

Заданне 2

Адзначце інфінітыў дзеяслова, ужытага ў наступным кантэксце ў форме будучага складанага I:

коли которын члвкъ с конѧ албо с какоє высокости оупадѣтъ а вноутрь се сорветъ и образитъ тогда тымъ балсамомъ мѣстце болаче маеть быти помазано (Валх.).

- А) ўпасти;
- В) сорвати;
- С) образити;
- Д) ме́ти;
- Е) быти.

Заданне 3

Якія з прыведзеных ніжэй дзеясловаў у наступным сказе з'яўляюцца кампанентамі формы будучага складанага II?

а что боудеть съ нимъ погыбло • тоже кмоу начнеть платити
(Руск. пр.).

- A) быти;
- B) погыбнѹти;
- C) начати;
- D) платити.

Заданне 4

Выберыце правільны адказ:

Ой ты дзеванька, слёзкамі вымывацьмешся. (БНТ, Вясельн. п.).

Падкрэсленыя словы ўзыходзяць да старажытнага дзеяслова ў форме

- A) будучага простага;
- B) будучага складанага I;
- C) будучага складанага II;
- D) перфекта;
- E) цяперашняга часу.

Асновы дзеяслова. Формы прошлага часу

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Выберыце правільны адказ:

Аїь апїли на жребѣ своѣмъ ризы възложиша, и **Хсѣ**ь верху ихъ въз~~с~~**х**де (Тур.).

У прыведзеным сказе ўжыты формы

- A) інфінітыва;
- B) аорыста;
- C) імперфекта;
- D) перфекта;
- E) плюсквамперфекта.

Заданне 2

Выпішыце з дадзенага сказа ўсе дзеясловы і вызначце іх формы:

вн бо рогволодѣ прїшѣлѣ и заморьѣ • имѣше власть свою в
полотѣскѣ • а тѹры тѹровѣ • ѿ него же • и тѹровци прозвашасѣ
(Лаўр. лет.).

- А) цяперашні час;
- В) аорыст;
- С) імперфект;
- Д) перфект;
- Е) плюсквамперфект.

Заданне 3

Выберыце правільны адказ:

Адным махам семсот пабіяхам (Рапан.)

Падкрэслены дзеяслоў адпавядае старажытнай форме

- А) цяперашняга часу;
- В) аорыста;
- С) імперфекта;
- Д) перфекта;
- Е) будучага простага.

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх формы перфекта традыцыйныя:

- А) вѣдомо бѹди какъ миръ есмы створи́ли (Гр. 1264);
- В) горожанинъ фредерикъ продалъ члвкѹ ме́хъ соли (Гр. 1300);
- С) не исподоби́ мѧ еси цѣловати до́вролѣпны́хъ се́динъ твои́хъ (Чэцця);
- Д) да тебе́ млѣтивыи г҃и кто потешае́тъ коли ѿ тебе́ далеко́ е́сть сталсе оутѣшитель (Пак. Хр.);
- Е) Если бы́ здра́дца кому́ именье́ за́ставил а́бо продал, пер́вей ни́жли з зѣмли ѹте́кл (Ст. 1588).

Заданне 5

Адзначце інфінітывы дзеясловаў, ужытых у наступным сказе ў форме плюсквамперфекта:

изнемо́гли бо сѧ бахѹ безводьѣмъ • // и кони и сами в знои • и в тѹзѣ • и постѹпи́ша мало к водѣ́ по • а • дї и бо не пѹсти́ли бахѹ ихъ к водѣ́ (Лаўр. лет.).

- А) изне́мочи;
- В) бы́ти;
- С) постѹпи́ти;
- Д) пѹсти́ти.

Заданне 6

Адзначце інфінітыў дзеяслова, які ў наступным сказе ўжыты ў форме плюсквамперфекта:

– І дзе ты гэтак налупіўся! Каб ты смалы ужо быў напіўся!
Ото натура! – жонка лае, а ён смяецца, не шманае.

(Я.Колас)

- A) налупіцца;
- B) напіцца;
- C) лаяць;
- D) смяяцца;
- E) шманаць.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

И пошъла рабы свои призъвати зъваных на бракъ • и не хотѣху прити (Астр. ев.).

У прыведзеным сказе ўжыты формы

- A) інфінітыва;
- B) аорыста;
- C) імперфекта;
- D) перфекта;
- E) плюсквамперфекта.

Заданне 2

Выпішыце з дадзенага сказа ўсе дзеяслоўныя формы, вызначце іх тып:

И ѿѡъ его не любѣше • бѣ бо ѿ двою ѿѡю • ѿ гарополка и ѿ володимера (Лаўр. лет.).

- A) цяперашні час;
- B) аорыст;
- C) імперфект;
- D) перфект;
- E) будучы прасты.

Заданне 3

Выпішыце слова, якое знаходзіць са старажытнага аорыста:

Яшчэ раз бедны воўк рвануўся, на спіну раптам павярнуўся,
Завыў жалобна і каротка і – шуг пад лёд той, як калодка!

(Я.Колас)

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх формы перфекта традыцыйныя:

А) во мнозѣхъ же времѣнѣхъ • сѣли сѣть словѣни по дѹнаєви (Лаўр. лет.);

В) того лѣтъ коли алѣбрахѣтъ аѣдка ризкии оумьрлѣ (Гр. 1229);

С) и ты княжо давалѣ єси на кони • і • изроевѣ (Гр. 1300);

Д) и ныне пришли предѣ насѣ наши горожане и то намѣ поведали (Гр. 1300);

Е) Богѣ вѣ ни с кимѣ сѣ єсми не радилѣ (Трыст.).

Заданне 5

Адзначце інфінітыў старажытнага дзеяслова, ужытага ў наступным сказе ў форме плюсквамперфекта:

да такую болестію и такими моуками млѣтѣвыи гѣ бы^а сѣ оутоми^а • ижѣ ни ѡдноє речѣ гзы^к не може^т вымолвити (Пак. Хр.).

А) быти;

В) ўтомити;

С) мочи;

Д) вымолвити.

Заданне 6

Адзначце інфінітыў сучаснага дзеяслова, які ў наступным сказе ўжыты ў форме плюсквамперфекта:

Хто сустрэўся быў са мною,

Дакрануўся раз ці два,

Дык той ведае ўжо, хто я:

Я – пякучка-крапіва.

(К.Крапіва)

А) сустрэцца;

В) дакрануцца;

С) ведаць.

ВАРЫАНТ III

Заданне 1

Выберыце ўсе правільныя адказы:

Гдѣ сокрыю множество грѣховѣ моихѣ и што прѣвѣретоша ѡбѣ моєго брата (Чэцця).

У прыведзеным сказе ўжыты формы

- А) будучага простага;
- В) аорыста;
- С) імперфекта;
- Д) перфекта;
- Е) плюсквамперфекта.

Заданне 2

Выпішыце з дадзенага сказа ўсе спрагальныя дзеясловы і вызначце іх формы:

И посла рабы своѣ призъвати зъваныѣ на бракъ• и не хотѣахъ прити (Астр. ев.).

- А) інфінітыў;
- В) аорыст;
- С) імперфект;
- Д) перфект;
- Е) плюскваперфект.

Заданне 3

Выпішыце слова, якое знаходзіцца са старажытнага аорыста:

Конь спужаўся, а я – скок на яго ды наўскапыта ў лес! (Я.Колас)

Заданне 4

Адзначце ўсе сказы, у якіх формы перфекта традыцыйныя:

- А) и наоутрига придоша печенѣзи почаша звати нѣ ли мѹжа• се нашъ dospѣлъ (Лаўр. лет.);
- В) та два были из мюнстера (Гр. 1229);
- С) а тоу были на соуде со мною богаре мон (Гр. 1284);
- Д) а се га всеволодъ далъ ксмь блюдо серебряно (Гр. 1300);
- Е) ныне новѹю правдѹ ставишь• как то есмѣ не чювали ѿ штчѣвъ• ни ѿ дѣдовъ• ни ѿ прадѣдовъ нашихъ (Гр. 1300).

Заданне 5

Адзначце інфінітыў старажытнага дзеяслова, ужытага ў наступным сказе ў форме плюсквамперфекта:

Понеже грады их казилъ И храмы боговъ их роскопалъ. тако же былъ приказалъ ему Навходоносоръ Царь... (Скар., КЮ).

- А) казити;
- В) роскопати;
- С) быти;
- Д) приказати.

Заданне 6

Адзначце інфінітыў сучаснага дзеяслова, які ў наступным сказе ўжыты ў форме плюсквамперфекта:

Я нават спусціўся быў уніз прыступак на пятнаццаць, але дзверы за спінаю жаласна заспявалі, я пабег да іх і якраз своєчасова паспеў прытрымаць іх нагою, каб яны не захлопнуліся. (У.Караткевіч)

- A) спусціцца;
- B) заспяваць;
- C) пабегчы;
- D) паспець;
- E) прытрымаць;
- F) захлопнуцца.

Формы ірэальных ладоў

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Адзначце ўсе дзеясловы ў форме I асобы множнага ліку загаднага ладу:

- A) ве́дёмъ;
- B) несѣ́мъ;
- C) вѣ́дѣмъ;
- D) сѣ́дёмъ;
- E) кинѣ́мъ.

Заданне 2

Адзначце інфінітывы дзеясловаў, ужытых у форме загаднага ладу:

не ходи княже оубьють тѣ• повѣ́гни в печенѣ́гни• и приве́дѣши ми (Лаўр.).

- A) ходити;
- B) оубити;
- C) пове́гнѣти;
- D) привести.

Заданне 3

Адзначце інфінітыў дзеяслова, ужытага ў наступным кантэксце ў форме загаднага ладу:

Пакіньма напушта на лёс свой наракаць, скрозь слёзы скаргі сеяць па зямлі, – нам трэба жыць і долю папраўляць, каб нас патомкі з часам не клялі. (Я.Купала)

- A) пакінуць;
- B) наракаць;
- C) сеяць;
- D) жыць;
- E) папраўляць;
- F) клясці.

Заданне 4

Адзначце тыя з прыведзеных ніжэй дзеясловаў, якія ў наступным сказе з'яўляюцца кампанентамі формы ўмоўнага ладу:

ТО БЫЛО ТОБЕ ДОСТОИННО • Ч КТОГО КУПИШЬ ТОМУ • ЗАПЛАТИ ТО ОНИ БЫШЬ НА ТА НЕ ЖАЛОВАЛИ (Гр. 1300).

- A) было;
- B) купишь;
- C) заплати;
- D) бышь;
- E) жаловали.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Адзначце ўсе дзеясловы ў форме I асобы множнага ліку загаднага ладу:

- A) **знаите**;
- B) **ѣдите**;
- C) **станете**;
- D) **печете**;
- E) **пецѣте**.

Заданне 2

Адзначце інфінітыў дзеяслова, ужытага ў форме загаднага ладу:

да нѣ изнесѣтъсѧ из монастырѧ никогда же тако ни продати • ни ѡдати (Надп. 1161).

- A) **изъне́стисѧ**;
- B) **продати**;
- C) **отдати**.

Заданне 3

Адзначце інфінітывы дзеясловаў, ужытых у наступным кантэксце ў форме загаднага ладу:

Плюньце, хлопцы! Заспявайма, каб аж вокны задрыжалі!
Ва ўсе грудзі загукайма, каб і думкі паўцякалі!

(Я.Колас)

- A) плюнуць;
- B) заспяваць;
- C) задрыжаць;
- D) загукаць;
- E) паўцякаць.

Заданне 4

Адзначце тыя з прыведзеных ніжэй слоў, якія з'яўляюцца кампанентамі формы ўмоўнага ладу ў наступным сказе:

ШТОБЫ ТЫ САМЪ НЕ ОЎМЕРЛЪ НЕХАН ОЎМРЕТЬ ТАІА ТВОІА МАТКА
(Пак. Хр.).

- A) штобы;
- B) не ўмерлЪ;
- C) нехай;
- D) ўмреть.

ВАРЫЯНТ ІІІ

Заданне 1

Адзначце ўсе дзеясловы ў форме 2 – 3 асобы адзіночнага ліку загаднага ладу:

- A) ве́деші;
- B) дажъ;
- C) знае́ші;
- D) ході;
- E) стани.

Заданне 2

Адзначце інфінітыў дзеяслова, ужытага ў форме загаднага ладу:

ДАТИ МИ ПРИСТУПИТИ АВЫХ QВИДЕЛА ЁНА МОЕГО АВЫХ QВИДЕЛА
ПОТЕШЕНІЁ ЁШЕ МОЕЕ (Жыц. Ал.).

- A) дати;
- B) праступіти;
- C) ўвидети.

Заданне 3

Адзначце інфінітыў сучаснага дзеяслова, ужытага ў наступным кантэксце ў форме загаднага ладу:

– Ну, вось дарэктар вам, глядзецце! –
Міхал ківае тут на Яську: –
За кнігі заўтра і за ўказку,
Бо грошы бацькавы – не смецце,
Каб мне вучыліся старанна!
Не патураць ім анізвання!

(Я.Колас)

- А) глядзець;
- В) ківаць;
- С) вучыцца.

Заданне 4

Адзначце тыя з прыведзеных ніжэй дзеясловаў, якія ў наступным сказе з'яўляюцца кампанентамі формы ўмоўнага ладу:

**а ж в ы х ъ м ъ ч то та ко о ү ч н и н и л и то го б г н е да и а ж б ы пр о м ъ ж ю на ми
бо и в ы л ъ (Гр. 1229).**

- А) в ы х о м ъ;
- В) ү ч н и н и л и;
- С) н е да и;
- Д) в ы;
- Е) в ы л ъ.

Іменныя формы

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

*Адзначце суфікс, які меў праславянскі дзеепрыметнік *mogo-nt-j-i ў жывой мове ўсходніх славянаў XI стагоддзя:*

- А) -үч-;
- В) -жч-;
- С) -үщ-;
- Д) -гач-;
- Е) -#щ-.

Заданне 2

Знайдзіце ў сказе дзеепрыметнік, выпішыце яго і ахарактарызуйце (адзначце ўсе падыходзячыя характарыстыкі):

**Многимъ бо днѣмъ минуѡвшимъ вѣе скончашесѧ днѣи володимироу
(Чэцця).**

A) незалежны стан;	E) мужчынскі род;	H) адзіночны лік;
B) залежны стан;	F) ніякі род;	I) множны лік;
C) цяперашні час;	G) жаночы род;	J) парны лік.
D) прошлы час;		

Заданне 3

Адзначце граматычныя характарыстыкі дзеепрыслоўя, ужытага з наступным сказе:

Поиде про" всадивъ тыи два города дорогичи" и мелникъ (Віл.).

- A) закончанае трыванне;
- B) незакончанае трыванне;
- C) залежны стан;
- D) незалежны стан;
- E) зваротнае.

Заданне 4

*Адзначце ўсходнеславянскі аднаведнік праславянскай формы інфінітыва *velkti:*

- A) велѣти;
- B) волити;
- C) волочи;
- D) влѣчи;
- E) вѣсти.

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

*З прыведзеных ніжэй праславянскіх форм дзеепрыметніка выберыце тую, якая адпавядае сучаснаму слову **вядучы**:*

- A) *vědaǵo- nt-j-i;
- B) *vedo- nt-j-i;
- C) *vidi- nt-j-i;
- D) *ved-ǵs-j-i;
- E) *vodi- nt-j-i.

Заданне 2

Знайдзіце ў сказе дзеепрыметнік, выпішыце яго і ахарактарызуйце (адзначце ўсе падыходзячыя характарыстыкі). (Дзеепрыметнік на -л- у складзе формы прошлага часу ў разлік не прымайце):

Пришли те* с нею иные стые жоны вси плачуще (Пак. Хр.).

A) незалежны стан;	E) мужчынскі род;	H) адзіночны лік;
B) залежны стан;	F) ніякі род;	I) множны лік;
C) цяперашні час;	G) жаночы род;	J) парны лік.
D) прошлы час;		

Заданне 3

Адзначце граматычныя характарыстыкі дзеепрыслоўя, ужытага з наступным сказе:

И тѸ въшеди нача подвижнѣши подвигъ постнически воспринмати (Жыц. Еф.).

- A) закончанае трыванне;
- B) незакончанае трыванне;
- C) залежны стан;
- D) незалежны стан;
- E) зваротнае.

Заданне 4

Адзначце інфінітывы, у якіх гук [с] з'явіўся па граматычнай аналогіі:

- A) цвісці;
- B) грабсці;
- C) несці;
- D) весці;
- E) скубсці.

ВАРЫЯНТ III

Заданне 1

Адзначце тую з прыведзеных ніжэй формаў, якая з'яўляецца кароткім дзеепрыметнікам незалежнага стану жаночага роду:

A) неса;	D) несучыца;
B) несан;	E) несучее.
C) несучи;	

Заданне 2

Знайдзіце ў сказе дзеепрыметнік, выпішыце яго і ахарактарызуйце (адзначце ўсе падыходзячыя характарыстыкі):

И где тебе мертвѹю похоронятъ тѸ и мене Ѹмершѹ да положить (Скар., КР).

A) незалежны стан;	E) мужчынскі род;	H) адзіночны лік;
B) залежны стан;	F) ніякі род;	I) множны лік;
C) цяперашні час;	G) жаночы род;	J) парны лік.
D) прошлы час;		

Заданне 3

Адзначце граматычныя характарыстыкі дзеепрыслоўя, ужытага з наступным сказе:

Вн же и з радостию пошо^а противоу н^х а идоу^{чи} реклѣ шцоу^у своему^у (Чэцця).

- А) закончанае трыванне;
- В) незакончанае трыванне;
- С) залежны стан;
- Д) незалежны стан;
- Е) зваротнае.

Заданне 4

Адзначце дзеяслоў, які меў праформу інфінітыва *vedti:

- А) веяць;
- В) весці;
- С) вадзіць;
- Д) ведаць;
- Е) везці.

ПРЫСЛОЎЕ

ВАРЫЯНТ I

Заданне 1

Адзначце сказ, у якім падкрэсленае слова з'яўляецца прыслоўем:

А) Ярославна рано плачѣтъ въ Пүтивлѣ на забралѣ, аркүчи: о вѣтрѣ! вѣтрило! ... (Слова);

В) И внегда к ней по обычаю Іаковъ вшолѣ был^с, и рано пришло Ѹзрелѣ Лию и рече к тестю своему, что є̃ сее и почто в^счинилѣ ми єсть тако. (Скар., КБ, 53 адв.).

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

...с^стретит^сли тебе братъ мой Ісавъ и вос^спросит^с тѣ реки и чини єси и камо идешъ или чини ситъ сиа еже женешъ• **W**твѣтаєши ємү раба твоего **Іакова** єсмъ• (Скар., КБ, 60).

Падкрэсленае прыслоўе з'яўляецца акалічнасным прыслоўем

- А) месца;
- В) часу;
- С) мэты;
- Д) прычыны.

Заданне 3

Адзначце ўсе прыслоўі займеннікавага паходжання:

- А) **доку́да;**
- В) **лю́тѣ;**
- С) **къгдѣ;**
- Д) **помнозѣ;**
- Е) **къгда;**
- Ф) **пѣшѣ.**

Заданне 4

Выберыце правільны адказ:

...одѣметаючи новины и науки геретыцкие, здавна одѣ отцовѣ светыхъ проклятые, и иные якокольвекѣ противѣ повшехной и старожитной науце католической повстаючыє. (Саб. Бер., 21-е).

Падкрэсленае займеннікавае прыслоўе адносіцца да групы

- А) асабовых;
- В) зваротных;
- С) указальных;
- Д) азначальных;
- Е) няпэўных;
- Ф) адмоўных.

Заданне 5

Адзначце сказ, у якім падкрэсленае прыслоўе ўтворана са спалучэння прыназоўніка і назоўніка:

А) **тежѣ вдовы шляхтичовѣ и боярскіи во имѣньяхъ мужовѣ своихъ зоставѣемѣ дотѣль, поколь бы вдовами были** (АЗР, I, 120, 1492);

В) **мы имѣ роздѣлили наполю тоє ѡзеро, вискѣпови таѡ половина што кѣ лынкѣменомѣ а кѣдронѣтѣскимѣ дрѣгаѡ половина** (АЗР, I, 28, 1399 – 1429);

С) **То естѣ бѣ нами^ашаѡ рѣ^ч жити бра^тствѣ вкѣпѣ** (Каз. Кір., 78);

Д) **И речѣтъ естѣлиже надобѣ чѣго дамѣ тобѣ, и посѣмѣ присоромотитѣ тебе за столомѣ своимѣ, покѣле не выпрзнитѣ та двоицею или троицею** (Скар., IC, 7 б).

Заданне 6

Адзначце сказ з першатворным прыслоўем:

А) то^т врычи свое поле не маєт чужого дерева вортно^г бли^зко по^аврывати (Ст. 1566, I, 80 б);

В) идоу^щю же емоу ко вчителю и наперво сотворилъ знамѣние силою стга дха (Чэцця, 88 б);

С) при каждой заповѣди знадобѣ памѣтати тые чотыри рѣчи (Будны, 4 б);

Д) смотрели есмо межи ... от колодязищъ до болотечка и кдѣ упала быстрая водица (Пін., 4, 1473);

Е) врадникъ... листъ тотъ од мене взявши, огъледавши и вычитавши, его мне назадъ вернулъ (АВК, 40, XXXVI, 1582).

Заданне 7

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У беларускай мове форма вышэйшай ступені параўнання прыслоўя па паходжанні з'яўляецца застылай формай (назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага і ніякага роду)

А) вышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка;

В) найвышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка;

С) вышэйшай ступені параўнання поўнага прыметніка;

Д) найвышэйшай ступені параўнання поўнага прыметніка.

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэслена прыслоўе ў форме вышэйшай ступені параўнання:

А) реклъ. вѣдаю сынъ мо^с вѣдаю, и то^т бо вправде ро^зросте^т в лю^а и ро^змножитсѧ, и всако^ж бра^т его моло^аши^с вѣде болши^с над него (Бельск., 34 б);

В) бо^ашы^с то^т вго^н е^{ст} которы^с здалѣка загревае^т нижъ то^т которы^с збли^ка (Зб. 259, 183 б);

С) сѣго делѣ мовлю вам^с, непечалѣтесѧ дѣшею: вашею, што есте, або што пѣете. ни теломѣ вашимѣ вво што оболочетесе, не дѣша ль болши е^{ст} живности и тело одежи (Цяп., 8 б).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэсленае прыслоўе выступае ў форме найвышэйшай ступені параўнання:

А) Не ўчинишь собѣ вбраза ни всакого оуподобиа которое на небесѣхъ высоко, ани которое на земли низъко (Будны, 2 – 2 б);

В) лѣвши бо е^{ст} да рекѣтъ товѣ въстѣпи вышей, нежели посрамоченъ ти бытии (Скар., ПС, 38 б);

С) И нѣнѣ, вл^ако Гнѣ, Иже вбитѧеши въ вѣкы, Котóрого вѣчи въздвѣгнуты превышше а́ера... (Адказ клір. Астр., 18).

Заданне 10

Адзначце сказ з прыслоўем у аналітычнай форме найвышэйшай ступені нараўнання і пад адпаведнай літарай выпішыце гэтую форму:

А) великою невѣдомости мглою естесь угорненный ... до пропасти и глубокости печелной заблѣжаешъ, ѡ томъ такъ напѣнѣй и такъ налѣпѣй вѣдаю (Варл., 225);

В) Я малжонка ... его вѣдаючи и вачечи натто добре, ижъ на свѣтѣ каждому створенью ... не есть жадная речъ пѣнѣйшая (АСД, IX, 66, 1570).

ВАРЫЯНТ II

Заданне 1

Адзначце сказ, у якім падкрэсленае слова з'яўляецца прыслоўем:

А) збирае^т лѣте сынъ розѹмныи дремле^т въ жнивѣ сынъ соромотныи (Зб. 269, 97 б);

В) которому жъ соймѹ и рокъ есмо певный зложили, о семъ святѣ близко пришло^{мъ} о Новомъ лѣтѣ (АЗР, II, 391, 1542).

Заданне 2

Выберыце правільны адказ:

И навратив^{сѧ} Рѹвимъ ко кладезю не знаиде Ѡрочати, и рас^{тер}с^{зав} ризы прииде ко братии своен и рече Ѡрочати нет^ѹ Азъ же камо идѹ • (Скар., КБ, 69).

Падкрэсленае прыслоўе з'яўляецца акалічнасным прыслоўем

- А) часу;
- В) месца;
- С) мэты;
- Д) прычыны.

Заданне 3

Адзначце ўсе прыслоўі займеннікавага паходжання:

- А) вѣдѣнѣ;
- В) вьсьгда;
- С) вьсьдѣ;
- Д) зълѣ;
- Е) издавьна;
- Ф) съдѣ.

Заданне 4

Выберыце правільны адказ:

...явно всякому правовѣрꙋющему, яко нигдѣ индѣ, кромѣ въ Іерꙋсалимѣ начало истинное вѣры, и святое непорочное апостольское церкви основаніе и созиданіе совершися и тамо љтвердися. (Аб адзін. веры, 3 адв.).

Падкрэсленае займеннікавае прыслоўе адносіцца да групы

- А) асабовых;
- В) зваротных;
- С) указальных;
- Д) азначальных;
- Е) няпэўных;
- Ф) адмоўных.

Заданне 5

Адзначце сказ, у якім падкрэсленае прыслоўе ўтворана са спалучэння прыназоўніка і назоўніка:

А) который впервое ꙋкрадетъ, а дотолю бꙋдетъ не крадывалъ: ино за первꙋю татвꙋ виною его казнити (АЗР, I, 82, 1468);

В) коли хоче разоꙋмѣти силꙋ книжноꙋю то и двократы почитан словеса (Чэцця, 284 б);

С) Также и солнце въ то время въспятъ грядетъ, отходя отъ насъ, въ полꙋночной странѣ продолжаючи день. (Аб адзін. веры, 43 адв.);

Д) жонѣ моеѣ Ганне... вси речи мои рꙋхомые, што кольвекъ знайдется в домꙋ моемъ... наполъ з братаничомъ (АВК, XX, 110, 1594).

Заданне 6

Адзначце сказ з першатворным прыслоўем:

А) добромꙋ члвкꙋ не годитьсе лихо говорити ѡ почстивомъ (Ст. 1588, 91);

В) Бама пакъ казала была мꙋжемъ тымъ востꙋпити на гор^сницꙋ домꙋ своего, и прикрила ихъ паз^сдеръемъ л^снанымъ еже т^с было. (Скар., II, 7);

С) За Глонцемъ тѣнь, за каждымъ Смерть дыбкомъ чѣгаетъ (Лям., 22);

Д) вси ѹставы закон^с мо^ссѣwego натрое сѧ дѣла^т (Выкл., 63);

Е) пролитіа крови хрстіа^ское бысть в^сгоꙋ мерзко зрѣти (Віл., 445).

Заданне 7

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У беларускай мове форма вышэйшай ступені параўнання прыслоўя па паходжанні з'яўляецца застылай формай (назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага і ніякага роду)

- А) вышэйшай ступені параўнання поўнага прыметніка;
- В) вышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка;
- С) найвышэйшай ступені параўнання поўнага прыметніка;
- Д) найвышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка.

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэслена прыслоўе ў форме вышэйшай ступені параўнання:

- А) Лепши естѣ имаа доброе нежели масти драгыє (Скар., ЕК, 11);
- В) же се лѣпѣши кгрѣнтѣ тихѣ боярѣ примерилѣ се до рѣзѣ тихѣ селѣ взглядомѣ простыхѣ кграницѣ (АВК, XXIV, 198, 1558);
- С) Уставили хто лѣпши зна^к з зѣмли выведѣ^т прѣ^з н^х ношѣ^т (Бельск., 37 б).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэсленае прыслоўе выступае ў форме найвышэйшай ступені параўнання:

- А) любячи ближнего, нѣчого е^му меншѣ такѣ зѣ дочасныхѣ якѣ и зѣ вѣчныхѣ добрѣ... жичити не бѣдѣтѣ (АЮЗР, II, 78, 1629);
- В) хотѣ быс^ми и найменшѣ чого мѣли, роздавати то пови^нни ес^ми (Каліст, II, 46);
- С) мало его естѣ рицѣро^к, але сѣт моцни тако той перецѣ (Алекс., 10).

Заданне 10

Адзначце сказ з прыслоўем у аналітычнай форме найвышэйшай ступені параўнання і пад адпаведнай літарай выпішыце гэтую форму:

- А) О чомѣ ширей Иоанѣ Дамаскинѣ въ Латинскихѣ книгахѣ ... пишѣтѣ; ... и далее вельми о томѣ много. (Паслан. да лац., 28 адв.);
- В) гдѣжѣ богазнь божиа бѣдѣтѣ в на^к: такѣ намале тако и на^ного злымѣ вы^т не пристойтѣ (Пралог, 681 б).

ВАРЬЯНТ III

Задание 1

Адзначце сказ, у якім падкрэсленае слова з 'яўляецца прыслоўем:

А) хто хотелъ бы кому лихо вчинити, совѣ горшей вдѣлаеть (КЗ, 620, 1495);

В) каторіе къ вамъ ходятъ люди наши по первому, как при отцы нашомъ бывало, такъ не чините – тые люди лихо пришли (КЗ, 353, 1484).

Задание 2

Выберыце правільны адказ:

Рече имъ не поидеть сынъ мой с вами, братъ его ѿм^сре и тои самъ остал^с Пригодит^слиса ему ч^сто злого на пути или в земли каможъ вы поидете • То сведѣте шедины мое с болюстию во адъ (Скар., КБ, 78 адв.).

Падкрэсленае прыслоўе з'яўляецца акалічнасным прыслоўем

- А) прычыны;
- В) часу;
- С) месца;
- Д) мэты.

Задание 3

Адзначце ўсе прыслоўі займеннікавага паходжання:

- А) добрѣ;
- В) досыть;
- С) индѣ;
- Д) иногда;
- Е) помалѣ;
- Ф) тѣгда.

Задание 4

Выберыце правільны адказ:

якъ скоро ереси и розъмантые влюзнеръства въ тыхъ нашихъ краехъ повставати почали, обратилъсе Господь Богъ до поганъ, до Инъдии, до Японѹ, до Хины, то естъ до таковыхъ людей, которые евангелія свѣтого николи не слышали (Саб. Бер., 2).

Падкрэсленае займеннікавае прыслоўе адносіцца да групы

- А) асабовых;
- В) звартных;

- С) указальных;
- Д) азначальных;
- Е) няпэўных;
- Ф) адмоўных.

Заданне 5

Адзначце сказы, у якіх падкрэсленыя прыслоўі ўтвораны са спалучэння прыназоўніка і назоўніка:

А) **теперь тотъ зятъ мой на той полянце хочетъ жито зо мною наполы жати, не вѣдаю въ которую причину** (АВК, XVII, 24, 1539);

В) **сами оттоле зъеждчати дотол... не мают, олиж маю" науку воземшы, наконецъ справедливость вчинити** (Ст 1529, 68);

С) **Такъ же и они учинили, зъѣхавшиса до берестѣа на тотъ синодъ, вместо церъкви соборное где сѧ перъвен синоды ѿправовали, влезли в домъ геретически" где соборыща геретыческие уставицне бывають.** (Справ. апіс., С адв.);

Д) **яко се вышей по двакратне поменило, зошлый превелебный его милость... смертью зъ сего свѣта зшолъ** (АВК, IX, 45, 1671).

Заданне 6

Адзначце сказ з першатворным прыслоўем:

А) **межи таковыми купци чужиземци другды могутъ быти и лазуки або которыи инии лихнии люди** (СДГВ, 17, 1503);

В) **тотъ подводникъ мѹсилъ и назадъ на той же подводѣ нести гонца** (АЗР, III, 92, 1557);

С) **И тамо въ той земли проявилъ Хрѣстосъ мѹжа свѣта, свѣтого Семіона, которого церкви Греческая, то есть чотыри патрiархи, за пятого приняли.** (Пасланне да лацін, 23);

Д) **таковыхъ прикладовъ потреба людемъ учонымъ учивати, яковы присмачковъ якихъ, альбо яко соли, жебы не назвытъ пересоливати.** (Пацей, Адказ кл. Астр., 491);

Е) **дѣла ихъ и учи"ки такіе были ври"ко и вспоминати** (Зб. 82, 268 б).

Заданне 7

Выберыце ўсе правільныя адказы:

У беларускай мове форма вышэйшай ступені параўнання прыслоўя па паходжанні з'яўляецца застылай формай (назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага і ніякага роду)

- А) найвышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка;
- В) найвышэйшай ступені параўнання поўнага прыметніка;
- С) вышэйшай ступені параўнання кароткага прыметніка;
- Д) вышэйшай ступені параўнання поўнага прыметніка.

Заданне 8

Адзначце сказ, у якім падкрэслена прыслоўе ў форме вышэйшай ступені параўнання:

- А) мѣсто Бирженское менши Кейдонского и пашня дворная Биржанская менши Кейданское части (АСД, VII, 9, 1520);
- В) тоє лицо, которое бы стояло меньши десяти копъ грошей, маеть быти выкуповано дванадцатьми грошми (АЗР, III, 36, 1551);
- С) столпы ма^рмуровыи велми великии, а впосере^а ихъ ме^ншы^с на которо^а каза^а написа^т ли^терами гре^чкими жидо^вскими и и^нд^ѣскими (Алекс., 38 б).

Заданне 9

Адзначце сказ, у якім падкрэсленае прыслоўе выступае ў форме найвышэйшай ступені параўнання:

- А) жебы въ томъ монастырѣ фала Божая якъ надосконалей вѣчными часы отправодалася (АЮЗР, II, 69, 1613);
- В) Што авысте досконалѣй понали, прикладомъ показѹю (Каліст, II, 216 б);
- С) Оевдора... теперьъ досконале мнише^ского чинѹ достѹпила (Зб. 82, 18 б).

Заданне 10

Адзначце сказ з прыслоўем у аналітычнай форме найвышэйшай ступені параўнання і пад адпаведнай літарай выпішыце гэтую форму:

- А) она е^сть яко молода, б^ѹд^ѹчи образомъ красна, и ч^юдна, раз^ѹмомъ х^итра и м^ѹдра, об^ычаемъ велми оздобнѣ ^ѹбрана, и всѣми способы (на любовь свою притягнѹти миролюбнѹю мысль) ^ѹготована (Зачапка);
- В) в^шелакіе дорочны^ѣ м^лтвы и пам^ѣти за зм^ѣрлѹю братію вед^ѹгъ ц^рковнаго зв^ычаю при ол^тарѹ нашом^ѣ в^сехоженые быти ма^ютъ такъ найпросто^нѣй и на^ѹздобнѣй (Ст. бр., 19).

Заданні да тэкстаў

1. Прачытаць тэкст.
2. Зрабіць пераклад тэксту на сучасную беларускую мову.
3. Ахакараарызаваць мову помніка:
 - а) выбраць прыклады фанетычных, словаўтваральных, марфалагічных, сінтаксічных уласнабеларускіх асаблівасцей;
 - б) выбраць прыклады графіка-арфаграфічных, граматычных і лексічных царкоўнаславянізмаў.
4. Прааналізаваць марфалагічныя асаблівасці ¹:

Назоўнік:

- індаеўрапейская аснова (тып скланення);
- род;
- лік;
- склон.

Прыметнік:

- разрад паводле значэння;
- ступень параўнання (калі ёсць);
- поўная ці кароткая форма;
- як звязаны з назоўнікам (ці займеннікам) у тэксце.

Займеннік:

- разрад паводле значэння;
- род (калі ёсць);
- лік (калі ёсць);
- склон.

Дзеяслоў:

- лад;
- час (калі ёсць);
- асоба;
- лік.

¹ Пры аналізе любой часціны мовы выпісаць з тэксту аналізуемае слова з мінімальным кантэкстам, каб граматычная форма была зразумелай; вызначыць пачатковую форму; ахакараарызаваць форму, выяўленую ў тэксце. Адказаць на пытанне: традыцыйная ці новая форма выпісана.

Дзеепрыметнік:

- поўны ці кароткі;
- стан;
- час;
- род;
- лік;
- склон.

Прыслоўе:

- разрад паводле значэння;
- ад якога слова і якім спосабам утврана.

Прыкладны аналіз тэксту

ЛІТОЎСКАЯ МЕТРЫКА (с. 135 б)¹

Прыказа^не^м г^сдр # корол# е^г мл^сти " #^н миколаеви^ч ма^ршало^к
зе^мски^и де^ржа^вца слони^мски^с и авра^м ездо^ви^ч по^дска^рби^и зе^мски^и староста
кове^нски^и а копо^т васи^леви^ч писа^р г^сдр# корол# е^г мл^сти де^ржа^вца
пере^ва^лски^и смо^трели есмо того д^нла сто#ли пере^д нами wчевисто
жаловали на^м мещане свислоцьки^и на "м# си^вко козули^ч а хо^т#^н
задобри^ики^и, с поту^жники своїми на пана громыку де^ржа^вцу сви^сло^пко^г
клю^чника виле^нско^г ты^м wбычае^м вз#^л де^и на на^с не малую суму пен#зе^и
ка^к замо^к свисло^ч заруби^л ино в то^т ча^с па^н громыка пере^д нами са^м не бы^л
не^жли слуга е^г васко елоза бы^л пере^д нами и мови^л ты^м wбычае^м па^н де^и
мо^и то^г на ни^х не бра^л ка^к wни пере^д вашою мл^стью жалую^т а пото^м
жаловали на^м ты^и мещане то^т де^и васко елоза з ы^ншими товариши
своїми съ слугами пана свое^г и з ы^ншими з направи пана свое^г вбили до
смерти добро^г ч^лвка волостно^г на им# михал# скину с камен# которы^и
пере^д ты^м вр#^днико^м быва^л и свислочи и мы спытали то^г служе^бника пана
громычина васка елозы што к тому w^тпо^р мае^ш и w^н мови^л пере^д нами "
то^г ч^лвка не ^вби^л ани в то^м есми вине^н мус#^т wни то з ва^зни на пана мое^г
и на мене не^жли пра^вда би^т то^т ч^лвк^ъ на м^нсте сна^т двор" не г^сдрьски^и е^г
били а " не бы^л в то^т ча^с та^м при то^м а што wни поведаю^т пере^д вашою
мл^стью абы то^т ч^лвк^ъ вме^р с то^г бою ино и тепе^р w^н жив есть и здоро^в а
wни то мов#^т з направи на пана мое^г

¹ Паводле *Хрэстаматы па гісторыі беларускай мовы*. Мн., 1961. С. 102 – 103.

1. Пераклад

Загадам гаспадара караля яго міласці я, Ян Мікалаевіч маршалак земскі валадар слоніўскі, і Аўрам Язафавіч падскарбій земскі стараста Ковенскі, і Копаць Васільевіч пісар гаспадара караля яго міласці валадар перавальскі, разглядалі тую справу. Стаялі перад намі асабіста і скардзіліся мяшчане свіслацкія па імені Сіўка Казуліч і Хацян Задобрыцкі з памочнікамі сваімі на пана Грамыку валадара Свіслацкага ключніка віленскага такім чынам: узяў, маўляў, з нас немалую суму грошай, як замак Свіслач заснаваў, але у той час пан Грамыка перад намі сам не быў. Аднак слуга яго Васька Ялоза быў перад намі і гаварыў так: “Пан мой таго з іх не браў, як яны Вашай Міласці скардзяцца”. А потым скардзіліся нам тыя мяшчане: “Той Васька Ялоза з іншымі таварышамі сваімі, з слугамі пана свайго і з іншымі, па указанню пана свайго забілі да смерці добрага чалавека па імені Міхаль Секіна з Каменя, які быў ураднікам у Свіслачы”. І мы спыталі таго Грамыкінага слугу Ваську Ялозу, што ён можа сказаць у адказ. Ён гаварыў нам: “Я таго чалавека не забіў і ў тым не вінават. Яны тое сведчаць са злосці на пана майго і на мяне. Але калі праўда біты той чалавек, магчыма, дваране гаспадарскія яго білі, а я не быў у той час пры тым. А што яны расказваюць Вашай Міласці, нібыта той чалавек памёр пасля той бойкі, дык ён і цяпер жывы-здораў, і яны тое гавораць са злосці на пана майго”.

2. Прыклады з асаблівасцямі беларускай мовы

Фанетычныя асаблівасці:

- 1) зацвярдзенне шыпячых: *вашою* (традыцыйнае напісанне *вашею*);
- 2) аканне: *свае^с(о)* (традыцыйна: *своего*);
- 3) зацвярдзенне [р]: *товарыш* (традыцыйна: *товариш*);
- 4) гук [ў] на месцы спрадвечнага [у]: *вбили, вме^р* (традыцыйна: *убили, умерль*);
- 5) гук [ў] на месцы [в]: *и свислочи* (традыцыйна: *въ свислочи*);
- 6) сцяжэнне гукаў [чс] > [ц] пасля страты рэдукаванага: *свислоцкiи* (традыцыйна: *свислочьский*);
- 7) спрашчэнне зычных пасля старты рэдукаваных: *вме^р* (традыцыйна: *умьрль*);
- 8) асіміляцыя па звонкасці пасля страты рэдукаванага: *з ва^зни, з направи* (традыцыйна: *съ вазни, съ направи*);
- 9) дысіміляцыя пасля страты рэдукаваных: *што* (традыцыйна: *что*);

- 10) падоўжаныя зычныя: *приказа^hе^m* (традыцыйна: *приказаньемь*);
11) вымаўленне [ы] на месцы [і] пасля цвёрдых зычных: з *ы^hшими* (традыцыйна: *съ иншими*).

Марфалагічныя асаблівасці:

- 1) канчатак -ю ў Р. скл. адз. л. назойніка м. р. былых асноў на *jō: с *то^o бою* (традыцыйна: *съ того боя*);
2) змяненне формы нетэматычнага дзеяслова *быти*: *ани есми вине^h* (традыцыйна: *не есмь винень*); *смо^mрели есмо* (традыцыйна: *есмь смотрели*);
3) ужыванне перфекта без звязкі: *сто#ли, жаловали, взял, зарубил* і інш. (традыцыйна: *есмь стояли, есмь зарубилъ*).

Сінтаксічныя асаблівасці:

- 1) ужыванне прыналежага прыметніка: *мы спытали то^o служэбника пана **громычина*** (параўн. *спыталі слугу пана Грамыкі*);
2) выражэнне адмаўлення: *ани в то^m есми вине^h* (параўн. сучасн.: *не вінаваты **ані** ў чым*);
3) злучнік *а* ў спалучальным значэнні: *си^oко козули^o **а** хо^m#^h задобри^hки^h*.

3. Прыклады з асаблівасцямі стараславянскай мовы

Помнікі справавога пісьменства ВКЛ увагуле адлюстроўваюць стараславянскія рысы менш, як рэлігійныя або свецка-мастацкія. Аналізуемы тэкст з'яўляецца запісам судовай справы: тут пісар імкнуўся запісаць дакладна словы ісца, адказчыка і сведкаў, таму беларускія рысы прадстаўлены лепш.

Графічныя асаблівасці:

- 1) напісанне літары # на месцы усходнеславянскага [’а](< [е]): *вз#^l, мов#^m, мус#^m, им#*; гэтая літара сустракаецца нават на месцы спрадвечнага [а] ("): *#^h миколаеви^o, писа^o з^oпдр# корол#* .

Словаўтваральныя асаблівасці:

- 1) словы з суфісам -*ость*: *е^o мл^oти* (милости).

4. Марфалагічныя асаблівасці¹:

Назоўнік:

Приказа^не^м (*приказанье^м*) – назоўнік ніякага роду старажытнага скланення асноў на *jō ў творным склоне адзіночнага ліку;

Мл^сти (*милости*) – назоўнік жаночага роду старажытнага скланення асноў на *ī ў родным склоне адзіночнага ліку;

Де^ржа^вца – назоўнік мужчынскага роду старажытнага скланення з асновай на *jā у назоўным склоне адзіночнага ліку;

Им[#] – назоўнік ніякага роду старажытнага скланення асноў на зычны ў вінавальным склоне адзіночнага ліку;

Мещане – рознаскланяльны назоўнік (у адзіночным ліку змяняўся па тыпу скланення на *ō, у множным – па тыпу скланення на зычны) у назоўным склоне множнага ліку.

Прыметнік:

Зе^мски^н – поўны адносны прыметнік дапасаваны да назоўніка *машало^к* у назоўным склоне адзіночнага ліку мужчынскага роду;

Малую – поўны якасны прыметнік дапасаваны да назоўніка *суму* ў вінавальным склоне адзіночнага ліку жаночага роду;

Громычина – прыналежны прыметнік, утвораны ад прозвішча Грамыка, дапасаваны да назоўніка (*до*) *служебника* ў родным склоне адзіночнага ліку мужчынскага роду;

Жи^в – кароткі якасны прыметнік у ролі выказніка, каардынаваны з дзейнікамі займеннікамі *W^н* у адзіночным ліку мужчынскага роду.

Займеннік:

" – займеннік 1-й асобы ў назоўным склоне адзіночнага ліку;

(с) *своими* – прыналежны займеннік свой у творным склоне множнага ліку.

Дзеяслоў:

смотрели есмо – перфект дзеяслова *смотреть* ў 1 ас. мн. ліку;

име^ми – дзеяслоў *иметь* ў форме 2-й ас. адз. ліку цяпер. часу.

Дзеепрыметнік:

би^м – кароткі дзеепрыметнік залежнага стану прошлага часу ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

Прыслоўе:

Ичевисто – акалічнаснае прыслоўе; утворана ад прыметніка *Ичевистый*.

¹ Прыводзіцца прыкладны аналіз толькі некаторых слоў.

Дагаворная грамата Смаленскага князя Мсціслава Давыдавіча з Рыгай і Гоцкім берагам 1229 г.

Что с# дн~тн по вѣрьмьнемъ. то ^идето по вѣрьмьнемъ. приказано бѣдѣти добрымъ людѣмъ. а любо грамотою ꙗзвѣрдити. како то бѣдѣте всемъ вѣдомъ. или кто посль живыи встанѣтъ#. того лѣт коли альбрахтъ. Вѣдка ризкии ꙗмръль. Уздѣ малъ кнѣзѣ смольнескыи. мѣстиславъ. дѣдвѣ сѣнь. прислалъ въ ригѣ своѣго лѣчшего попа. ~рьме". и съ нимъ ꙗмъна мѣжа пантель". исвоѣго горда смольнеска. та два была посльмъ ꙗ ризѣ. Из ригы ~хали на гочкии берѣго. тамо твердити миръ* ~ ꙗзвѣрили миръ что былъ немирно. промѣжоу смольнеска . и ригы . готскымъ берѣгомъ. всемъ кѣ ꙗчѣмъ. Пре сей миръ трѣдилисѣ дѣбрии люди~. Ролфо. ис кашелѣ бѣи дворѣнинъ. Тѣ маше смолнѣнинъ. Ажбы миро былъ и дѣ вѣка.

ꙗрѣдили пакъ миръ. како бы^{ло} любо руси. и всѣмъ ꙗ латинескомъ ꙗ "зыкѣ. кто то ꙗ рѣсе гостить* На томъ мирѣ ажбы миръ зѣрды былъ. тако былъ кнѣзю любо и рижанѣмъ всемъ. И всемъ ꙗ латинескомъ ꙗ "зыкѣ. И всемъ темъ кто то на ꙗстоко морѣ ходитъ* Ажбы нальзѣ правдѣ. то написати. како то держати рѣси съ латинескымъ "зыкомъ. и латинескомъ ꙗ "зыкѣ съ рѣсѣю. то дѣржати. Аж быхѣмъ что тако ꙗ чинили. того бѣ не даи. ажбы промѣжоу нами бои былъ. а любо чѣлвкъ ꙗбиють до смѣрти. како чѣлвкъ то ^платити. ажбы миръ не рѣздрѣ шѣнь былъ* такъ платити. како то бы вѣбоимъ любо были* Зде почина~тъ# правда* Аже бѣдѣтъ свободѣныи чѣлвкъ ꙗбитъ* ~ѣ гривень серебра. за голъвѣ Аже бѣдѣте хольпѣ ꙗбитъ* ~ѣ гривна серъбра заплатити* ꙗ смольнѣскъ тако платити. и ꙗ ризѣ. и на готскомъ берѣзѣ* Око. рѣка. нѣга. или инъ что любо. по пѣти гривнѣ серъбра. ^ всѣкого. платити за вѣкъ ~ѣ серъбра. за рѣкѣ ~ѣ серъбра. за нѣгѣ ~ѣ серъбра* и за всѣкыи сѣ ставѣ. пѣтъ гривнѣ серъбра.

За зубъ .ѣ. гривнѣ серъбра и смольнѣскъ и оу ризѣ и на готскомъ берѣзѣ . Кто би~тъ друга . дѣревѣмъ . а боудѣте синѣ . любо кровавъ . полоуторы гривны серъбра платити ~моу . по оухоу оударите .ѣ. четвѣрти серъбра. Послоу и попоу что оучинѣ . за двоѣ того оузѣти . два платежѣ . Аже кого оуранѣтъ . полуторы гривны серъбра . аже боудѣте без вѣка . тако платити . оу смолнѣске . и оу ризѣ . и на готскомъ берѣзѣ . Аже извинитѣ# роусинѣ . оу ризѣ . или на готскомъ берѣзе . оу дыбоу ~го не сажати. Аже извинитѣ# латининѣ . оу смольнѣскѣ . не мѣтати ~го оу погрѣбѣ. Аже не боудѣтѣ поруки то оу жельза оусадитѣ....

Хрѣстаматыя..., с. 34 – 35

Грамата князя Юрья Святаслававіча аб саюзе з каралём польскім і літоўскім Уладзіславам (Ягайлам) і Вялікім князем Скіргайлам

У 1386 годзе пасля разгрому смальнянаў на чале з вялікім князем Святаславам Іванавічам 29 красавіка ў бітве пад Мсціслаўлем яго сын Юрый Святаслававіч пастаўлены на Вялікае княжэнне Смаленскае Літвой “из руки своей”. У гэтай грамаце ён прысягае на вернасць Вялікаму княству Літоўскаму. Грамата датуецца 31 верасня 1386 года. Арыгінал напісаны на пергамене захоўваецца ў архіве Чартарыйскіх за № 202 Народнага музея г. Кракава. Друкуецца па выданні: Смоленские грамоты XIII – XIV веков. М., 1963. С. 72 – 74.

мы юрьи св#тъслави^ч. кнзь велики смоленъский даемъ ведомо. кто коли сю грамоту видитъ а любо слышитъ. / с володиславомъ бьею млстью с королемъ полскимъ. литовскимъ и ру^сскимъ иныхъ земель wсподаремъ. / та^к есмь q докончаньи q правдh и q хр^стнмъ целованьи ка^к же есмь н#л с# и докончалъ съ братомъ съ его // со кнзмъ с великимъ скирикгаиломъ. приехати ми было q литву. и то есмь исправилъ. приехалъ есмь q / литву. и запсалъ есмь с королемъ. што ми с нимъ за wдинъ быти не wстати ми корол#. некоторымъ вере/м#немъ. а некоторымъ дhломъ. ни q лисе а ни q добрh не wтверечи ми с# корол#. далъ есмь ему правду / и до своего живота. не изменить ми тое правды. а помагати ми королю бес хитрости. где коли ему на/добh. поити ми самому. ажъ пакъ некотора" м# дhла зайдуть. или немочь. ино ми послати брата / своего бес хитрости. а с кимъ король миренъ. и братъ его кнзь великий скирикгаило. и с тымъ и #зъ ми/ренъ. а и с кимъ король не миренъ. и братъ его кн#зъ великий скирикгаило. и с тымъ и #зъ не миренъ. / хот# бы с ыною братьею своею не миренъ. и с тыми миру не держати ми. и со wндреемъ полоцкимъ и с поло/чаны миру не держати ми. а ны сылати с#. а што были есмо повоевали и поимали. а то есмь н#лъ с# ^/воротити и ^дати. на томъ на всемъ далъ есмь правду. хрсть есмь целовалъ за всю свою братью и за всю / свою землю и за вси свои люди а то есмь q чинилъ и записалъ своею доброю волею. што ми то сдержати / крhпко и до своего живота. а не изменить. и своими кн#зми. и своими бо#ры. кнзь федоръ романовичъ. / кн#³ михаило иванови^ч в#земьский. семень непролhи гаврилови^ч. юрьи голова прокофеи иванови^ч. глhбъ / васильевичъ. wндрhи микулиничъ. борись меркурьевичъ. wндрhи мирослави^ч. хр^стъ целовали. на то^ж / сю грамоту дали есмы. и своимипечатьми завесили. q городh q вилни. q не^длю по q здвиженьи ч^снго / хр^ста. м^сца семт#бр#. q .31. днь. подь леты бъ "го наро^жнь". лhтъ. тыс#ча. и триста. wсмьдес#тъ. шестаго.

Судзебнік караля Казіміра 1468 года

Урывак падаецца па рукапісу, які захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы Расіі (Р. 232).

Казіміръ бжѣю мл^стью коро^л польскыи. великыи^т кн[#]Съ литовскыи. И рускии кн[#]жа приское, и жомоитьскыи. и иныхъ.

Чинимъ знаменіто, сімъ наши^м, листомъ; хто на нь; посмотри^т, или чтичи услыши^т ижъ мы съ кн[#]зьми, и съ паны радою нашою; великого кн[#]зства литовскаго; и съ всимъ поспольство^м: Согадавши **qr**#діли есмо такъ. што с ліцо^м прѣв^дуть тат[#]: Б**q**дет ли чимъ платити. ино заплатити истинни. пакли чого **q** дом^ч не бидеть. А бидет ли то жона в^дала з д^дтми **q**жо изрослыми. жоною и д^дтми заплатити само^т нашиб^дніцю. А што б**q**ду^т малыи д^дти нїже семи годо^в тьи в томъ не вїнни. Пакли и злод^ди им^дти б@d^дт чемъ платитї ино и ліца **q** дворъ не имать. Воротитї нетьцю **q** кого **q**крад^дно. и просоки половїни верънити, а злод^да на wб^дшенїе, а просока по старому, а в кого биде^т украд^дно. а што сидьи прїсид[#]ть ино прѣво заплатити истьцю. а пото^м wсподаръ тат[#] тог^w вїни свою бери. а колї выдаду^т жон **q** а любо д^дти татїныи. а **q** полц^д сидьи скажють. а пото^м возмог@ть ли с# выкупїтї а любо wсподаръ и^х. исхочеть выкупїтї. и wни мог^дт с# вык^дпїти. а б**q**дет ли того дому статокъ тат[#] того. и wнъ домовыми статкы плати. wлиж бы не было чимъ платити з дом **q**. Ино жоною и д^дтми платити какъ иверх^д пїсано. А коли бы злод^ди што **q** кого укра^в а и гд^д украд^дно, а тамъ его **q**хват[#]ть с ліцо^м, а wнъ и домъ не прїнесль, жона и д^дти то^т не пожївали, злод^ди т^дрпи а жона и д^дти и домъ ихъ не вїненъ. А коли злод^ди из дому **q**крад^дть што. И пот^дрп#e^т а либо што изъесть. wкром^д жоны и д^дтеи. ино домовыми статкы што того тат[#] влосное заплатити. а жона и д^дти. И статкы женьныи ^ того порожни. А коли члѣвкъ **q** злод^диство **q**пад^дть, а б**q**де^т сподаръ его тое, в^ддаль, а любо и с ни^м **q**д^дль им^дль, а б**q**д^дть на то дово^д, И тотъ такъ терпи^т какъ которыи sлод^ди, А которыи б**q**де^т лежнї держати **q** свое^м дому, Таино, а сис^ддомъ wколиіци не wпов^ддаеть, а в то^м час **q** шт^w **q** ког^w; Изгинеть, а б**q**детъ на то д^wводъ, аже лежњи дръжалъ¹; ино датї том **q** рокъ, дригии; и третии ижбы, тог^w лежн# поставїль, а исъ себ^д изв^дль, а пакли на рокъ на посл^ддний не постави^т. заплати жъ а того ищи, а нашодъ к праву поставити. Нед^ди исправл#етс#. а то **q**же заплачено. А коли бы нашъ члѣвкъ а вин^д далъ кн[#]sькому². Или паньскому. Или

¹ дръжалъ – апіска замест держалъ.

² кн[#]sьком **q** – апіска замест кн[#]sьком **q**.

бо#рьском **q** чолов**hкq**. а въ которо^м пов**h**те по^д нашимъ ли нам**h**стѣнничѣствомъ. Или тивинѣствомъ, и нашемъ **q** нам**h**стники а люботив **qnq** **w**тослати. ижбы нашомъ **q** члѣвкѣ сталос# право. а пакли **q**схочеть на **wб**чии с@дѣ ино имъ на **wб**чии сидѣ п **q**сти^т И рокъ дати. А **бq**детъ тайна нашомъ члѣв**hцh** кн#сѣкыи или паньскыи, Или бо#рьскыи, лю^д ничог**w** искати, ино томъ **q** с**q**дѣ, а право пре^д нашими нам**h**стѣнныкы, и тив **q**ны, **kw**торы и ^ на^с, гд**h** дрѣжа^т, а наши^м **qr**#днѣк**w**^м дати право на **wбh** сторон**h**. А котор**w**му члѣвк**q** кн#сѣкомъ **q** ил паньскомъ **q** или **bw**"рьскомъ **q** до кн#сѣкы^x и до паньскы^x или до **bw**"рьскы^x. людеи **дhлw** ин**w** хто ищеть на **kw**^м **h**хати емъ **q**, и искати прав**w**мъ. пре^д осподаремъ ег**w**. а не **q**д**h**лаеть ли права. ино **wб**чии сидѣ. ро^к положѣтъ. со **wбq** сторонѣ. а вож^ды **q**д**h**лати. и справедливостъ. Пакли бидеть нек**w**торыи. ^водити. ино намъ дати дечького. а коли злод**h**" выдад**q**тъ ис права. а чи^м ег**w** **q**свел#тъ казнити по ег**w** д**h**ломъ. А **kwмq** тат# выдад@тъ. а тотъ не исхоче^т ег**w** казнити: а **q**схочеть, на немъ заплат**q** побрати. а ег**w** п**q**стити, а любо его соб**h** в неволю въз#ти, а на то **бq**детъ доводъ. тотъ уже и с права выст**q**паеть, и намъ ис паны радою нашою Великог**w** кн#сѣства литовьского. **w** **tw** погадавъ какъ ег**w** казнити а исказнитѣ ег**w** чого **бq**детъ достоинъ а надъ злод**h**емъ мл^сти не надоб**h** а хто **q**краде^т выше полѣкопѣа. а любо каров**q**. того **q**звесити.

С. 203 – 203 б

Віленскі спіс летапісу

Спіс узнік на аснове летапісу Аўраамкі – летапіснага зводу, складзенага ў апошняй чвэрці 15 ст. на аснове больш старажытных летапісных крыніц. Захоўваецца ў аддзеле рукапісаў бібліятэкі Літоўскай Акадэміі навук (Д. БХ. адз. зах. 49, ад с. 437).

и выст**q**пи^т великыи кн#³ кест**u**теи ись с^{но}^м своимъ великы^м кн#зе^м вито^вто^м. против**u** великого кнз# "гаила. и еще не съше^дшимс# полко^м за три или за чѣтыри стреле^н#. и прижен@^т кнзи и бо#ре. ^ кнз# великого "гаила. до кн#з# великого рати кест**q**^тев**h**. почну^т пытати великого кн#з# вито^вта. што бы^xмо с ни^м говорили // почн**q**^т говорити великом**u** кн#зю вито^вт**u**. кн#³ великыи #гаила. послалъ на^с к тоб**h**. штобы^xмо держали свое а вы свое. а бою бы межи на^с не было. и кровопролит^т# ты бы приеха^л къ брат**u** своемъ **q**. к великом**u** кнзю #гаил**u**. а мы тоб**h** на томъ прав^ду даемъ. што тоб**h** ч^сто **wп**#^т **q** воиско свое ^ехати. ачеи бы межи вашей мл^сти. што доброго стало^с. кн#³ великыи вито^втъ реклъ и^м такъ. правд**q** **u** васъ б**h**р**q**. штобы тако^ж кн#³ скиргаило. **u** мое воиско пріеха^л. а такѣ^ж бы правд**u** да^л а # выед**u**. и **w**ни

послали къ кнзю скиргаилу. Так же правд^а да^л. великом^а кнзю вито^вт^а ка^к wни правд^а дали. и кн³ великыи вито^втъ поеха^л къ кн³ю великом^а #гаилу въ его во^иско. а г^а fы сто^т. промежи себе не починаа ничего. и кн³ великыи #гаило. почне^т просити велико^г кнз³ вито^вта. штобы еси промежи на^с qедна^л. а кровопролить^и бы не было и кн³ великыи // витовтъ. правд^а вз^л q велико^г кнз³ #гаила. за ѿца своего. што ^цу его великом^а кн³ю кест^утью съеха съехавс¹ wп^т чисто ро^зехати^с, а рек^лъ великыи кн³ вито^втъ кнзю #гаил^а. еще брате пошли до кнз³ скиргаила. штобы w^и и # дали бы^хмо прав^л q ѿц^а q своем^а. иже бы ему что^с приехати. и wп^т ^ехати q рать. а кн³ бы скиргаило ^ тебе да^л правд^а. и кн³ великыи вито^втъ. съ кнземъ скиргаиломъ. uедеть къ wцу своем^а великом^а кн³ю кест^а q^тю. q воиско. и дасть правд^а wцу своем^а. ^ кнз³ великого и ^ себе. и кн³ вито^втъ. съ wцмъ своимъ с великы^м кн³зе^м кест^утемъ. wба поид^а q^т из воиски. над^и s# на тьи правды. кн³ же великыи #гаило перест^ипивъ свои слюбъ и правд^а. мови^т. поедь к вилни. и тамо доко^ичаемъ. а в то^м воиска ниче^г не починали. и wставили [...] ка^к // к вилни приеха^в. кн³ великого кест^ута wковавши. и посла^л къ крев^а. и вса^или u вежу. а кнз³ великого вито^вта wставили еще q вилни. и тамо въ крев^и п^итое нощи. кнз³ велико^г кест^а q^т q давили коморники. кнз³ великого #гаиловы. прокша. што вод^а дава^л ему. а б^ихликъ мосте^в бра^т. а к q^икъ. а лисица жибенъ^и. такова с^имрът приго^илас^и кнзю великом^а кест^а q^тю. по с^имрти пакъ велико^г кнз³ кест^ута. пошле^т великыи кн³ #гаило. кнз³ великого вито^вта u крево. исъ женою. а вели^т его твердо дръжати. u комнот^и. помща^и воидила. што бы^л за него сестр^а свою да^л

С. 442 б – 444

Псалтыр XVI стагоддзя

Псалтыр – адна з кніг Бібліі, у якой сабраны тэксты маральна-павучальных спеваў (псалмоў). Па рукапісу Дзяражаўнай нацыянальнай бібліятэкі Расіі (Масква), № 335.

Ј лw^и .лн. В не^и же пр^оркъ мови^т. в па^рсоне ка^ждо^г ч^лка с^тго который згарди^л // тыми речами доча^сными а^ж да ве^чны^х выслав^и # "ко кро^тки с^а q^т д^ини ч^лчи на то^м св^ите. а проси ^п^ище^и # грехо^в зачи^и не зы^иде с того св^ита:

Ре^к есми q стерег^и доро^г мой^х. жебы не згрешати "зыко^и мой^и. и положи^л есми q стомъ мой^и сторожу. коли по встати грешном^у

¹ съеха съехавс^и - апіска замест съехавс^и.

напроти^Вку мене **wnemh^х**. и всмири^Вшис# замо^Лчаль есми и доброго. а с того см^{то}к мой **^нови^Лс#**. и сыгр^hлос# ср^Дце мое **q мн^h**. и в размышле^Ни мое^М розполи^Тс# **wгнь**. мови^Л есми "зыко^М моимъ спов^hдь ми г^Си ко^Нчину мою. и лич^Сбу д^нии мои^х котора# е^С. абы^х разуме^Л в чо^М недостаточе^Н **бqду #**. се п^Дю змерены положи^Л еси дни мо^Си. и ве^С живо^Т мои "ко ниве^Ч пре^Д тобою. а дл# того по всему ничемность кождый ч^лкъ живый. если бо вид^Wм и ходи^Т ч^лкъ а пре^Дс# неви^Нне клопоче^Т// с# ска^Рбить и не в^hдае^Т кому з^Сбирае^Тс#. н^нь кто **wжида^Не** мое не г^Сь ли и им^hе мое в^С тебе е^С. **^** вси^х злостей мои^х ты м# избави. которы^х дл# въ посм^h безумном **q** да^Л м# еси. **wnemh^х** и **^вар#^х q**сть мои^х бо ты такъ вчини^Л. **^**тыйми **^** мене раны тво#. **^** мо^Цности бо ру^кы твоe#. " ско^Нча^Лс#. **q** в о^Бв^ле^Ню злости наказни^Л есть ч^лка. и ста^Л еси "ко па^Вчину д^шу мою. пре^Дс#^ж в ничо^Мность ка^ждый ч^лкъ. высл^qхай м^лтву мою г^Си. и прозбъ мои^х вырази^Мей. слезъ мои^х не премо^Лчи. бо преселни^К есми **q** тебе и прише^Ц "ко и вси **w**ци мои. по^Wсла^Бми нехай **w**почину впре^Д по^Кы не **^**ыйду, и к тому не б^qду:

Ј лw^м .л̃ f̃. В которо^М мови пр^Оркъ **q**в обли^Чю г^а ка. але первой **^** лица **^**цо^В старо^Г закону "ко **w**ни гор^учо жадали прише^Ти# на све^Т. а пото^М мови^Т "ко имене^М х^вы^М с^тые мели ди^В//ные знаки чини^Т и "ко **wф#**ры старо^Г закону мели преста^Т. и "к г^ь к^ь ме^Л рослав#^Т справе^Дливость и мл^Срдье б^жіе:

Жд^qчи и пожда^Л есми г^а и спогода^Л ми. вслыша^Л м^лтву мою, и выве^Л м# з рову см^qтности. и **^** гр#зи смодливое¹. а поставил на камени ноги мои. и выправи^Л ступени мои. вложи^Л те^ж **q**в уста мои п^hснь нову. вспева^Не б^га наше^Г. **wбача^Т** то многие и забо#тс#. и б^qдут с# наде#^Т на г^а. бл^Свенныи том **q**^ж которм **q** е^С во им# г^Сне над^h#. а не пригл#да^Лс# в ничемно^{СТ} и на шале^Нство фа^Лшивое. многа вчини^Л еси ты г^Си б^же мой чюдеса тво#. и **q**мысло^М твои^М н^hть того кто бы с# прировна^Л тоб^h. да^Л есми знати и мови^Л много чо^му и ли^Чбы нетъ. жр^Ствы и приношені# не похоте^Л. т^hло же съвр^ьши^Л еси **w** мн^h. и всесо^жжени# за грехы не поиска^Л. тогда ре^К есми, се при^иду во сви^Тце кни^жно^М писано е^С **w** мн^h. вчини^Т// добре^ж добре, дайте абы с# зарадовали и завеселили **w** тоб^h вси ищ^учие тебе г^Си и абы мовили завжды б^qдъ повышо^Н г^Си. люб#чіи и збаве^Не твоe. "ж нищ^ь есми и **q**богъ и г^Сь прин#^Л м#. помо^Чни^К мой и заст^упца а мой ты еси б^е мой. не замешкай же.: сла^В.

С. 40 – 42

¹ смодливое – *апіска замест* смродливоеи.

Сымон Будны Катихісісь, Нясвіж, 1562 год

Катэхізіс Сымона Буднага – першая кніга на старабеларускай мове, выдадзеная на тэрыторыі Беларусі. Катэхізіс – кароткі выклад хрысціянскага веравучэння ў форме пытанняў і адказаў. У прысвячэнні, прадмове і пасляслоўі яскрава выражаны асветніцкія ідэі аўтара.

Всвецоны^х кн[#]жаты і пановъ, и^х мл^ѣсти пановъ Миколаевъ Радивиловъ, Кн[#]жати на **В**лыце и Несвижу, Воеводы Виленского, навѣш^ѣшего Маршалъка и кан^ѣцлера великого кн[#]зства Литовского и далей: а Кн[#]жати на Дубника^х и Бержахъ, Воеводы Троц^ѣкого, Великого Гетьмана великого кн[#]зства Литовского, и далей.

Сын^ѣ**ѡ**мъ перъворожонымъ ихъ милост[#]мъ, Кн[#]жато^ѣмъ молодымъ, п^ѣн^ѣ**ѡ**мъ Миколаемъ Миколаевич^ѣ**ѡ**мъ Радивил^ѣ**ѡ**мъ, **А** б^ѣга **А**ца черезъ Христа единого с^ѣна его въ д^ѣху с^ѣтомъ **ѡ**тешителю, ласки, покою, и вечного б^ѣлгославень[#] вер^ѣного Х^ѣвого збору брать[#], а слуги ихъ Кн[#]жац^ѣки^х мл^ѣти вер^ѣне жадають.

Богъ всемогучый **ѡ**св^ѣтцонные а мл^ѣтивые Кн[#]жата, потому с[#] всегда напротив^ѣ гр^ѣшному чело^ѣв^ѣку заховал^ѣ, ижъ хот[#]жъ самъ **А** него **А**ходилъ, пре^ѣс[#] див^ѣнымъ // **ѡ**бычаемъ **А** блуда и **А** гр^ѣховъ выривалъ. Тако с[#] напер^ѣвѣи ко **ѡ**нымъ пер^ѣшимъ родителемъ нашимъ показалъ. Сихъ бо по **ѡ**номъ ихъ т[#]ж^ѣкомъ **ѡ**па^ѣку, а по **ѡ**трачен^ѣю оного образа и подобеньства божіе^ѣго, на который были с^ѣтворени въ оной пер^ѣвои невин^ѣности, св[#]тости, справед^ѣливости, и **ѡ** правде: Зъ особливого милосер^ѣд[#] своего, въ гн^ѣѣе свои^ѣ не рачилъ zostавити, але **ѡ**жалив^ѣшис[#] над^ѣ и^х **ѡ**пад^ѣко^ѣмъ рачилъ имъ заразо^ѣмъ и всему поспо^ѣству и^х, предив^ѣный ратунокъ **ѡ**радитъ, а таковое плем[#] обеща^ѣть черезъ которое м^ѣла бытъ стерта голова прокл[#]тому противнику сатан^ѣ, и оный **ѡ**падокъ з^ѣнову м^ѣль бытъ нап^ѣр^ѣвлен, и она[#] пер^ѣва[#] невин^ѣность и справе^ѣливос^ѣт^ѣ привер^ѣнена.

.....
панъ богъ всемогучий, и в^ѣши кн[#]жац^ѣские мл^ѣти, еще в молоден^ѣстве и знайти рачилъ: Рач^ѣте ж^ѣ прото его доброти с^ѣтое в^ѣд[#]чными быти, а такого гост[#] з отвореными сер^ѣд^ѣцы прин[#]ти, "кобы есте были с такого навежень[#] в^ѣд[#]чными с^ѣны **ѡ**зна//ны, Бо т^ѣ се в^ѣшимъ Кн[#]жац^ѣкимъ мл^ѣт^ѣмъ, "ко се вышей доложило, тотъ пер^ѣвородный в томъ "зыку: плодъ¹ только дл[#] самого того **ѡ**ф^ѣровалъ, абысте в^ѣши Кн[#]жец^ѣские мл^ѣти зац^ѣного стану Кн[#]жата, а перед^ѣнейшы^х вожов^ѣ

¹ На полі: **ѡ**воць.

сынове, всимъ ин^сши^м съ себе добрый взор^с а приклад^с давать рачили,
ижьбы с# много ин^сшихъ прикладами вашихъ Кн#жацскихъ милости
будовати могли, а та# ^чизна и речъ посполита#, зъ ваши^х
Кн#жацски^х мл^сти, благославленное надеи ожидать могла.

.....

А то што с# на тотъ часъ хот# не с таковое годьности, "ковое бы
св#тые таблицы Божие достоины были, але зъ "кого жъ колвекъ даного
таланьту, в^нрьне, ^ в^нръного Хаого з^сбору, братьи, а слугъ вашихъ
Кн#жацски^х мл^сти, на то^м новомъ почат^ску, накоротъце выдать могло,
просимо рачъте ваши Кн#жацские мл^сти дотуль з ласкою завд#чне
приимовати покуль Панъ Богъ до чого большого допомочи будетъ рачиль.

Данъ з^с Города Несвижского, ^ выплощень# Хр^това, В^с року
тис#ч^сномъ п#тьсотномъ ше^сдес#томъ и второмъ. М^сца Іюн#
двана^дцатого дн#

Вашихъ Кн#жацски^х мл^сти повольные слуги

Мат^ф ей Кавечинскій

Симонъ Будный

Лавре^нтей Кришковскій

Катіхисісѣ

дл" детокъ хрiстiаньски^х

"зыка Руского, корот^ско выложена.

Пытанье.

Што есь ты;

^казъ.

Челов^нкъ есмь сѣтворенье божие роз^умное, богомъ по образ^у
его сѣтворен^сное.

Пытанье.

Чого д^нл# г^сдъ баъ тебе сѣтвориль;

^казъ.

Не дл# того абы безъ м^не быти не могъ, але абыхъ его позналъ,
любиль, ему са//мом^у сл^ужилъ, а потомъ съ нимъ нав^нки жилъ.

Пытанье.

Которое в^нры еси ты;

^казъ.

Хрiстiанское в^нры.

Пытанье.

По чом^у ты Хрiстiанинъ;

^казъ.

Потом^у "ко въ Хрiста в^нрю и крестилъс# есмь въ им# его.

Пытанье.

Што виненъ **q** мети Хрістіанинь;

^казъ.

Чотыри речи **u**мети, и во^дле того жити маеть. Перва# законъ або запов^hди. Друга# вызнанье в^hры. Трета# моли//тва г^сдн#, Четверѣта# Тайны Хрістовы.

Пытанье.

Што чинити маеть по^дданыи, або слуга, естѣлибы ему господинъ его злую р^hчь **u**чинити вел^hль;

^казъ.

Богъ не тако далъ власть Царомъ и иным^с вр^hдникомъ, абы соб^h болшее не заховалъ. Прото маеть **с**# на повеленіе цареву или иного которого господар^h слуга намыслити. Если **с**# с повеленіемъ божіемъ згодить, ино повиненъ "ко самого бога слухати, Если пакъ напротивъ богу и его слову, не маеть чинити. Бо написано, Послушати подобаеть богови более, нежели чело^hвкомъ. Коли **с**# царь Са^qль на Ере# Ахимелеха и на сыны его розгневалъ, иже былъ прин^hль Давыда, и ести ему далъ, и онъ мечъ, котори^м Голиа^fа **u**билъ выдалъ, и вел^hль Са^qль вокрестъ сто^hщимъ служебникомъ абы которы скочив^сши **u**билъ Ахимелеха и сыны его. Лечъ ни одинъ ^ сто^hщи^x цар^сского повеленія испол^снити не // хот^hль развей Доикъ ідум^hанинь волю цареву нч^стив^h **u**чинилъ. Прото не маеть слуга, або по^дданы только на тое глед^hти естѣли господаръ што вел^hль^с, але ест^сли повеленіе его згожае^сс# з божіемъ повел^hніемъ. Теперь много людей знаютъ правду, нижи господаровъ своихъ д^hл#, испов^hдати ее не смеютъ. Лечъ таковыи м^hли бы паметовати на слово Х^сво гд^h рече, Не бо^итес# ^ **u**бивающи^x т^hло, дѣшо же не могущи^x **q**бити. **u**бойте же **с**# паче могушаго и души и т^hлw погубити въ геен^h о^hгньн^hй. Прото естѣли господаръ **u**казуетъ або во^ину служити, або подачокъ платити, наостатокъ и в неволю повер^снути, маеть Хрістіанинь тер^спети и за нимъ б^га молити. Але естѣли противу слова божі//его што чинити **u**казуетъ, не буди "ко Доикъ Са^qловъ похлеб^сца, не чини, хот^h бы самому животъ брали. **u**кажетъ ли твой господаръ иконо^м кланетис#, паметуи противное божіе слово. Не **u**чиниши соб^h образа, ани **с**# ему поклониси. А по Ап^лу. Бегайте ^ ідолослуженія. Речет^с ли господаръ, призывай с^тыхъ вже **u**соп^сши^x на помочъ, ^кажи, Господаръ мой еси ты, але богъ старейшій г^дь г^дьствующим^с, и царъ цр^ствующимъ, не потому мн^h велить рекучи, Г^ду богу твоему поклонишис# и тому единому послужиши. Ап^ль пакъ све^дчитъ, "ко единъ ходотай богу и чело^hвком^с, чело^hвкъ Іс Х^с. Потому жъ и на ин^сшие ^кажешъ.

С. 58 б – 60

Васіль Цяпінскі *Евангелле*

Цяпінскі (Амельяновіч) Васіль Мікалаевіч – беларускі пісьменнік, гуманіст, кнігавыдавец XVI – пач. XVII стагоддзя. *Евангелле* выдаў у друкарні, заснаванай у родавым маёнтку Цяпіна, у 1580 годзе. Надрукавана ў два слупкі: на царкоўна-славянскай і старабеларускай мовах, на палях – глосы, каментарыі.

Евангелі " света" Ісуса Хрыста, напісана# через Мар^ска светого*

Глава .ā.

Зачало.ā.

Зачало еван^сгели#
Исусъ Х^сристовъ сына
божи#.
"коже есьть пісано въ
п^сророц^хъ. се азъ
посылаю аг^сг^сла моего
п^сред^с лиц^хмъ т^своимъ,
иж^х **и**готовить путь т^свой
пъредъ тобою.

Гласа вопиющаго въ
пустыни. **и**готовайте путь
господень, п^сравы
т^сворите стез^с его. Бысть
иоан^снъ к^сресът^с в^с
пустыни, и п^сроповеда "
к^срещение пока"ни# во
^пущ^хни г^среховъ. И
исхож^сдаше к^с нему в^сс^с
иудейс^ска# с^страна, и
йер^иусолим^сл#не и
кърещах^ис^с в^сси во
иор^сдані рец^х ^ него
исповедающе грехі сво#.
Бе ж^х иоан^снъ обол^сченъ
въ//ласы вел^сбуж^сды. и
по "съ **и**с^смень о ч^среслехъ

Початокъ евангелии
Иисуса Х^сриста сына
божъего.

"къ есьть написано в^с
п^сророц^хъ. ото "
посылаю ангела моего
передъ об^сличьемъ
твоймъ, который
з^сготовить дорогу т^свою
предъ тобою .
Голоса к^сричагого в^с
пус^стыни. готуйте дорогу
паньс^скую, п^сростые
чините сътеж^скі его. Быль
иоанъ к^сресътечи в^с
п^ис^ст^сыни . и
п^сроповедаючи к^срещ^хнне
пока#нъ# на ^п^иущенье
г^среховъ. И выходила к^с
нему **и** в^сс^с юдъс^ска#
с^сторона, иерусолим^сл#не.
и к^сресътилисе в^сси въ
ер^сдане рец^х ^ него
выз^снаваючи г^срехи свои.

А быль иоанъ оболочень
ше//р^ссътю вер^сблюжою,
и поесь кожанный около
бед^срь его.

Зачало .Ѣ.

его. "дыи ♀ акъриды:, и медь дивый. И п̑роповедаше г̑лагол#, г̑р#деть к̑реп̑лии мене в̑следь мене. емуже несм̑ достойн̑ п̑рек̑лоньс# раз̑решити ремень сапог̑ его. Аз̑ **убо** к̑р^hс̑тих̑ вы в̑ воде той ж^h к̑р^hс̑тит̑ вы духом̑ св̑тым̑.

И быс̑ть во онех̑ д̑нех̑, п̑рийде ис^ус̑ [^] назарета галилейс̑каго, и к̑рес̑ти̑с̑ [^] иоан̑на во иор̑дани. И абие восход̑ от̑ воды, виде раз̑вод̑#щас̑# небеса. и дух̑ "ко голуб̑ сход̑#щ̑ на нь. И г̑лас̑ быс̑ть с̑ небесе. ты еси сын̑ мой возлюбленныи, о нем̑с̑ ж^h благоволих̑. И абие дух̑ из̑веде его в̑ пустыню.

И бе ту в̑ п̑устыни д̑ний ч̑тыр̑х̑ дес̑#те ис̑кушаем̑ сатаной̑. и бе со з̑вер̑ми и аг̑г̑ели служаху ему. По п̑редан̑ий ж^h иоан̑с̑ новее, п̑рийде ис^ус̑ в̑ Галилею. п̑роповеда̑ еван̑гелие цар̑с̑т̑ви# божи#, Глагол̑#. #ко и̑с̑польнис̑ в̑рем̑#, и п̑риб̑лижис̑ цар̑с̑т̑вие божие.

едучи ♀ ак̑риды:, и медь д̑вий. И п̑роповеда̑ мовечи, + иде̑ мо̑нейший мене в̑с̑ледь мене. которому не ес̑том̑ годен̑ п̑рипад̑ши роз̑везати ремен̑# ботов̑ его. " и̑с̑те ок̑рес̑тилом̑ вас̑ в̑ воде. лечь тот̑ ок̑рес̑тит̑ вас̑ духом̑ с̑ветым̑.

И было в̑ оных̑ д̑н̑#х̑, п̑ришол̑ ис^ус̑ [^] назарета галилейского, и ок̑рес̑ти̑с̑е [^] иоан̑на в̑ ер̑дане. И натых̑ мес̑ть выходечи з̑ воды, **увидель** роз̑водечис̑#: небеса. и **дух̑** "к̑ голуб̑ с̑ходечий на него. И голос̑ был̑ з̑ неба. ты еси сын̑ мой **умілованный**, в̑ котором̑ **у**подобалом̑.

И натых̑ мес̑ть **дух̑** вып̑хн̑л̑ его в̑ пустыню.

И был̑ там̑ в̑ пустыни д̑ней сорок̑ кушоный сатаной̑: и был̑ з̑з̑вер̑ми. и ан̑гели служили ему.

А по выдан̑ю иоан̑новом̑, п̑ришол̑ и̑с̑ до галилеи. п̑роповеда̑ючи еван̑гелие королев̑с̑т̑ва бож̑его, Мовечи. иж̑ нап̑ол̑ни̑л̑с̑е час̑ь, и п̑риб̑лиж̑лос̑е королев̑с̑т̑во бож̑е.

Зачало .г.

покайтес#, и веруйте въ евангелие.
Ход# жh пѣри мори галилейстемъ. виде симона. и андре#, брата того [симона] . вметающа мрежда въ море, беста бо рибар#. I рhче има исусъ. пѣриидета вѣследъ мене, и сотворю васъ быти ловцы человекомъ. И абие оставльша мрежда сво#, по немъ идоста. I пѣрешедъ мало Атуду, узре и#кова зеведова, и йоана брата его. и та вѣ корабљи сѣтро"ща мрежда. I абие возва #. и оставльша Аца сѣвоего зеведе# вѣ корабљи сѣ наемники, по немъ идоста.
Зачало .д.
I вѣнидоша вѣ капернаумъ. и абие вѣ субботы вѣшhдъ вѣ сонмищh учашh. I дивл#хус# о qчhнии его. бе бо уча ихъ #ко вѣласть ймыи, и не #ко кѣнижницы. I бе вѣ сонмищи ихъ чhловекъ въ душе нечисте. и возва.
Гѣлагол#. осѣтави, чѣто намъ и тебе йсусе назаренине пѣришhлъ еси погубити насъ. вемъ т# кѣто еси, сѣв#тый божий. I запѣрети ему исусъ, гѣлагол#. умолѣчи, йзыди изъ него. I сѣтр#се его

покайтесе, и верѣте вѣ евангелие.
И ходѣчи пѣри морю галилейскомъ увидель симона. и андре", брата того [симона]. мечущихъ сети вѣ море, были бо риболы. И рекъ имъ исусъ. пойдите вѣследъ мене, и учиню васъ быти ловцами людей. I натыхъ месѣтъ осѣтавивъши сети свои, шѣли за нимъ. И пѣрошодъши мало Атуде, узрhль"кова зеведеового, и иоана брата его. а они вѣлоды напѣравл#ли сѣти. И натыхъ месѣтъ возвалъ и^x. и осѣтавивъши Аца сѣвоего зеведе# вѣлоды зѣ наймиты, шѣли за нимъ. И вѣвошѣли вѣ капернаумъ. а натыхъ месѣтъ вѣ суботы вѣшодши вѣ зѣгѣромаженъе училъ. И дѣвилісе о наущh его. былъ бо учачи ихъ #къ вѣладѣность маючии, а не #къ учоные. И былъ вѣ зѣгѣромаженъю ихъ чловекъ, вѣ духи нечисѣтомъ. и заверещалъ. Мовѣчи. занехаи, што намъ и тебе йсусе назареньскѣи пѣришолъ еси губити насъ. зѣнаю те хто еси, сѣветый божий. I заказалъ ему йсусъ, мовѣчи. умолѣкни, й выиди зѣ него. I сѣтрѣсѣши его

Зачало .ѣ.	духъ нечистый, и возопи гласомъ великомъ, и изыде изъ него. І ужасошасъ въси, ко сѣтѣ затисѣ имъ къ себе, глаголющ^хмъ. что есѣтъ се, что учение новое се. ко по обласѣти и духовомъ нечистымъ велить, и послушають его. Изиде ж слыхъ его абие во всю стѣрану галилейску. І абие изъ сонмища исход^хш^х, пріидоша въ домъ сімоновъ, и андреевъ со и ковомъ и иоанновомъ. Теща ж симонова лежаше огнемъ жгома. и абие глаголаша ему о ней.	духъ нечистый, и закричавши голосомъ великимъ, и вышолъ зъ него, І злѣклисѣ въси, ижъ розмов^лли они зъ собою, мовечи: шѣто есѣтъ то, шѣто за нака нова то, ижъ зъ владносѣтью и духомъ нечистымъ розказываетъ, и слушають его. Вышолъ пакъ слухъ о немъ натых^хмесѣтъ по всѣй стороне галилейской. І натых^хмесѣтъ зъ зѣромажень ж выходѣчи, прішлѣ въ домъ сімоновъ, и андреевъ, зъ ковомъ и иоаномъ. А теща симонова лежала огневою жгуча^ж. и натых^хмесѣтъ мовили ему о ней.
Зачало .С.	І пріступлъ воздвиже ю, емъ за руку е. и остави ю огнь абие. и служаш^х имъ. Позѣде ж бывшю, егда захождаше солнѣце. пріношаху къ нему всѣ недажны ж и бесны ж. І бе весь градъ собралъ с къ дѣвер^хмъ. І исцѣли многи злѣ сѣтражѣща различными недуги, и бесы многи изгна. и не встав^лше глаголати бесы, ко вед^хху его христа суща.	І пріступившисѣ възвелъ ее, и и вши за руку е. и оставила ее огнева^ж натых^хмесѣтъ. и сѣл^хжила имъ. Позну пакъ будучи, гды заходило солнѣц^х. пріносили къ нему и всѣ немоцныи и бешаные. І былъ весь городъ собралъ се къ дѣверемъ. І и доровилъ многих^х лихо и чачѣхѣсе розличными немоцми, и бесовъ многихъ выгналъ. и недопущалъ мовить бесомъ, ижъ знали его христомъ быти.

И ♀ **ут**^сро нощи сущу
село:, въсѣтавъ изыде, и
иде въ пусто месѣто. и ту
молить вуде**#**ше. И
гѣнаша его симонъ, и иж**h**
с нимъ.
І обѣретьш**h** его,
гѣлаголаша ему, "ко в^сси
тебе ищутъ.
И г^слагола имъ, идемъ въ
бѣлиж^сн**##** весі и г^срады,
да и ту п^сроповемъ, на се
бо ѣздохъ.
І бе п^сроповеда " на
сон^смищихъ ихъ во в^ссей
галилеи. и бесы изгон**#**.
И пѣрийде къ нему
п^срокаж**h**нъ, мол**#** его, и
на колѣну пада**#** п^средъ
нимъ. и г^слагол**#** ему**u**. **#**ко
ащ**h** хощ**h**ши мож**h**ши
м**#** очистити.
Исиусъ же милосер^сдовавъ.
пѣрос^стеръ руку косну его.
и гѣлагола ему, хощу
очиститис**#**. И рек^сшу ему,
абие от^сиде отъ него
п^срокажение и чистъ бысть.
И запѣрещу ему**u** абие,
изг^сна его.
И гѣлагола ему. б^слюди,
никомуже ничесо же р^сцы.
но шедъ показис**#**
иереови, и пѣринеси за
очищение т^свое, **#**же
повеле мойсѣи въ
сведетел^сство имъ.
Онъ ж**h** изг^сшедъ начать
пѣроповедати мѣного и
пѣроносити слово. "ко же
къ тому немощи ему **#**ве

А рано вельми: ноци (еще)
будучи, в^сс^сталъ и
вышолъ, и шолъ в^с пустое
месѣто. и тамъ молилъсе.
И гонили его сімонъ, и
каторіе с^с нѣмъ (были).
И нашод^сши его, мовили
ему, ижъ в^сси тебе ищутъ.
І мовиль ѣмъ, ѣдимо в^с
б^слиж^снѣе веси и городы,
бых^с и тамъ п^сроповедалъ,
на тое бо вышолом^с
И былъ п^сроповедающъ в^с
зг^сромажень**#**хъ ихъ по
всей галилеи. и бесы
выган**#**ючи.
І п^сришолъ к^с нему
т^срудоватый, п^сросечи его,
и на колѣни падающъ
перед^с нимъ. мовечи ему.
ижъ есѣлі хочешъ, можеш^с
ме очис^ститъ.
А исусъ
uмилосер^сдивъшисе.
роз^спосѣтер^сши **ру**ку
т^ск^сн**u**лъсе его. И мовиль
ему, хочу очисѣтитъсе. И
по выреченьи его,
наты^хместъ отышолъ **^**
него т^срудъ и чис^стымъ
былъ. И закавав^сши ему**u**
наты^хместъ, отос^слалъ его.
И мовиъ ему**u**. сътережі,
никому ничего не
поведать але шод^сши
покажисе оферов^снику, и
п^сринеси за очищенье
т^свое, ш^сто велель мойсѣи
на съведоцѣтво имъ.
А онъ вышод^сши почаль
п^сроповедати мѣного. и
роз^сношати (тоє) с^слово.

во г^срадъ в^снѣти, но в^{не}
в^спустехъ местехъ бе. и
п^срихож^сдахъ к^с нем^и
Λв^ссюду.

ижъ тежъ больши не
моглъ онъ #в^сне в^сгородъ
в^своити, але на стороне в^с
пустыхъ мес^сца былъ. и
п^сриходили к^с н^им^и
Λв^ссюль.

Біблія пачатку XVII стагоддзя

Тэкст друкуецца паводле рукапісу, які захоўваецца ў Дзяржаўнай публічнай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу (F. 1.2).

Ное ковчегъ будиѣ дл " потопу спросны^х люде^с
Спросно^{ст} людска " пере^д потопо^м

былъ теды но^с лѣтъ .ѿ. зроди^л тре^х сыно^в сима хама и афета. Коли с " уже люди розмножили и ро^зширис " на земли: удалис " теды до роскоши тѣлесной бидичи здоровы дѣжы и долговѣчны. на^д волю божию и на^д заказа^не про^дков, зтоваришилис " з лю^дми и пото^мство^м каиновы^м. лю^дми свѣта того роскошными. вид " чи и них сынове божии жены удивили и роскошнѣшии брали ^ нихъ дочки што на^вздобнѣшии. и зповиноватившис " з ними зара^з се тежъ псова^т, бога запомина^т, ведлу^г свѣта жи^т, на роскоши с " спросныи и тѣлесныи роспища^т, и во вс " кии злости впада^т почали. А приходило до того, и^ж с " w wдни невѣсту колко дес " т муже^с забивало. а дѣти котори^х wныи сынове божии з wными женами лю^дскими з поколѣ^н " каинового родили еще далеко были го^рши^с и зло^{ст} ростучи. в тѣла теж та^к росли же з ни^х были wлбримове, котории розумѣючи ведле велики^х силъ свои^х, и^жбы вѣчны были на зе^мли, на сме^рть с " и на судъ божи^с не wгл " давали. И реклъ богъ не мае^т дѣхъ мо^с мешка^т в люде^х ты^х, бо су^т тѣло. а бидѣ^т дни ты^х сто и •к• лѣт. Тыи су^т дни и лѣта, пере^д потопо^м на покути богъ далъ, а не живота лю^дского. А вид " чи г^дь богъ ижъ уже не то^лко каиновы, Але и сынове божии дорогъ божи^х ^ступили, жаль ему было же учини^л ч^лвка на земли. и учини^л на увесь свѣтъ сроги^с декре^т. затрачи мови^т, вси люди котори^х створи^л есмъ, ^ ч^лвка ажъ до звѣр " т, и ^ гада а^ж до птаства повѣтроного. Ное за^с нашо^л ласку пере^д г^де^м, бо то^лко w^н са^м з трема сынами, и з жонами ихъ зоста^л. котории с " в бо " зни боже^с заховали. А такъ ижъ не сквапливы^с г^дь есть. далъ имъ ^волоки лѣтъ сто. И посла^л до ни^х пророка своего но " wзна^смуючи ему гнѣ^в сво^с а

згуби лю^дскую. абы люди упомина^л, и до по^киты взыва^л. жебы с " истрашивши до поправки живота ит^нкали. велика " за^сте была цнота того па^три^рхи, и^ж с " межи злыми захова^л при дороз^н сто^с. И пре^з то^с час ^волоки, каза^л ему г^сдь богъ ковчегъ то е^{ст} корабль бидова^т в которо^м бы могль бы^л ийти посполитои пл^нги. тогда ив^нри^л г^сди богу Ное, истрашивши с " сро^гости в^нои. в^новеда^л ей люде^м " ко проро^к божи^с, взыва^л на злости // ихъ, але ничего не помогло. И на по^дпори погро^зки божои бидоваль в^ный корабль на высоко^с гор^н з дере^в негниючи^х пов^ндаючи: и^ж водою г^сдь богъ скарае^т и потопи^т св^нтъ. А при^сде^т ажъ на тую гори вода и се^с корабль понесе^т. тогда с " то по все^м св^нте ро^зголосило, и дошло то до в^ндости вс^х люде^с, и^ж таки^с а таки^с члвкъ бидие на гор^н корабль дл " потопу, в^н которо^м пов^ндае и^ж при^сде^т. злосницы в^нии в^ндны с " см^нли з того не в^нр^нчи. други с " дивовали и перестрашали и поправоватис " почали. але коли рокъ дес " т або два^дца^т минуло за плетки то соб^н м^нли, и за^с се до злости^с свои^х воротили. Ное пре^дсе взыва^л и упомина^л словы и в^ны^м бидованемъ. а^ж коли ег^в все напомина^не в рига^не в^норотили. а ели пили и женилис " беспечне и своволности плодили. Тогда в сто л^нтъ ^ в^нои погро^зки, и зача^т напомина^н и будова^н ноевого в^нзна^сми^л г^сдь богъ день ною, которого уже до^жчь спа^стъ м^нл: бо и корабль бы^л уже уробле^н: .т. локте^с в до^лгость .н. локти^с в широко^{ст}: а .л. локти^с высоко^{ст} его: а на локо^т ве^рхъ его ичини^л и засклепи^л: а двери уроби^л збоку, и мешка^нечка соб^н в не^м почини^л: полаты и п^нтра и перегороды на зв^нри и птахи и на все створе^не в которо^м есть дихъ живота. А доко^нчавши в^нитрь и знадво^р " всего корабл " смолою имазаль ведлу^г указа^н " г^сднего. Ной зв^нри и птаство провади^т в [корабль]. Коли бы^л ичиненъ корабль досконале, рекль теды г^сдь до но " во^сди ты и ве^с домъ тво^с до корабл " бо тебе есмъ толко вид^нл справедливы^м пере^д собою в народ^н то^м, зо вс^х зв^нр^н ты во^змешъ по паре дл " рожая абы не гинили самецъ и самца хибя чисты^х до в^нфери по семи паръ возми. и дл^н того набери з собою вшел " кои живности што ести м^нл биди^т. еще бов^нмъ а по семи дн " х зпищи до^жчь на землю пре^з •м•дни^с и презъ •м•ночи^с, и зглажи з земли все створе^не которое ичинилъ есми. ичини^л теды Ное все што ему г^сдь каза^л. И было ему •х• л^нтъ, коли воды потопу вылили на земли. И в^нш^л Ное зо вси^м на все до корабл " са^мвсмъ, з жоною, з трома сынами и з жонами ихъ, вс^х всмъ дишъ людски^х. также з зв^нр^н ты и з птаство^м " ко с " выше рекло по паре. А дн " // теды назначоного ^вориль богъ хл " би небесныи м^сца второго двадца^т сего дн ". И спалъ велики^с до^жчь котори^с през .м. дни^с и .м. ночи^с ишовъ: про^рвалис " жерела и пропасти велики, и лишила вода, и повстали р^нки, такъ ижъ залили дома замки гори на погорки

люди бѣжали та^м с["] сы^н де^ржачи [^]ца и жона мужа на глыбокость всѣ падали. П^{"т}на^дцати локо^т была ^вна["] вода на^д самы^х горѣ вы^сшихъ и потопила все штоколовѣ жило на зе^мли [^]члвка до скота, и все в чо^м есть духъ живота. а корабль Ное^в за^мкнулъ г^сдѣ богъ з надво^р", и вхоже^не двери^с затвори^л по^днеслѣс["] и плава^л по водѣ.

убыва^не водѣ. По сту и п^{"т}дес^{"т} дни^с вспомне^л г^сдѣ богъ на но["], и на вси звѣр^{"та} и скоты котории были в кораблю, приве^л вѣтръ на землю и упали воды и за^мкнулис["] жерела пропасти^с, и хл^{"би} небесныи и загамовалис["] до^жчи з неба. И воротилис["] воды в зе^мли идичи и ворочаючис["]. И [^]почину^л корабль м^сца сего два^дца^т сего дн["] на гора^х арме^нски^х Арара^т названы^х. вс^{"ко}ж воды сходили и ^впадали, ажъ до дес["] того м^сца: дес["] того м^сца пе^рвого дн["] ^вказалис["] ве^рхи горѣ. А коли минуло •м• дни^с [^]воривши Ное ^вкно корабл["], которое бы^л ичини^л, выпустилъ ворона, которы^с выходи^л а не вороча^лс["], а^ж ^всхли воды на земли. выпусти^л те^ж голубици зани^м, абы позна^л если уже истали воды на земли. котора["] не наше^лши где бы [^]почила нога еи, воротилас["] к нему до корабл["]: воды бов^нмъ были по все^с земли: И выт^{"гн}у^л Ное реки, а ^ифативши еи внеслѣ до корабл["]. А пождавши еще семь дне^с други^х повторѣ пусти^л голубици з корабл["], а ^вна прилетѣла до него по^д вечерѣ несучи ^иливнию рощки з зелены^м листьѣ^м в губѣ свое^с. А такъ позна^л Ное, же перестали воды на земли. И пожда^л пре^дсе еще семь дне^с други^х и выпусти^л голубици, котора["] се не воротила болше^с до него. А такъ // ше^{ст}сотного первого року м^сца и дн["] первого ^впали воды на зе^мли. и ^итворивши Ное прикри^те корабл["] по^сзрѣлъ и изрѣлъ и^ж ^исохлѣ ве^рхъ земли. М^сца второго два^дца^т сего дн["] ^исхл["]а земл["]. реклѣ теды богъ до но["] мовечи: вы^сди з корабл["] ты и жона тво["], сынове твои и жоны сыно^в твоихъ с тобою: всѣ звѣр^{"та} и птаства и весь гадъ выве^д з собою. и далѣ благослове^нство мовечи: растите и множитес["] на земли. А вид^{"чи} Ное з["] кого небеспече^нства его г^сдѣ богъ выбавилъ и захова^л: скоро стану^л на земли ^ино^с, збудова^л напе^рве^с ^илтаръ г^сди богу, и ичини^л на не^м [^]ското^в и птахъ чистыхъ ^ифѣри з блгодарение^м велики^м котории ^ифѣри г^сди богу были при^{"тны}: и реклѣ г^сдѣ: жа^дною мѣрою боле^с не буди проклина^т земли дл["] люде^с: змыслѣ бов^нмъ и мысль се^рца члвчого скло^нни су^т до злого [^]млоде^нства своего: и дл["] отго не побую боле^с вс["] кои души живои ^{"ко}м ичини^л. по вс["] дни земли се^вбы и жниво зимное и гор["]чое, лѣто и зима, ночь и день не истану^т. И благослови^л богъ но["] и сыны его, и реклѣ до ни^х: растите и множитес["] и наплн^{"сте} землю: а стра^х ва^ш и дрижа^не неха^с биде на всѣхъ звѣр^{"х} земны^х и на всѣхъ птаства^х повѣтрны^х зо всеми котории с["] ришаю^т на земли. И вси рыбы мо^рскіи рицѣ ваше^с подани

су^т. к тому теды дозволи^л имъ, абы [^] того часу звѣр^нчое пташое и
рибье м^нсо ели и поживали. бо [^] створе^н свѣта до потопа м^нса
жадного и вина не вкушали ѿдно ѿвочи и зѣ^л едали. здоро^ве скороти^л
и долги^с тежѣ вѣкъ богъ люде^м [^]н^нлъ.

С. 22 – 26

Мацей Стрыйкоўскі *Хроніка славянаў*

Урывак з тэксту друкуецца па рукапісу п. XVII стагоддзя, які захоўваецца ў
Дзяржаўнай публічнай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу (F. IV. 688).

У шалбѣрах в полци. Мартин бѣлски^с полАк, и мате^с стриковски^с
каноник жмоитски^с, и александер ктвакгнин на листе ркг кро^сникаре
полские ѿписуют, иж на початку панована тог жикгимонта першо^г Был
нѣАки^с шлАхтич коронны^с на има Акибѣ мелштински^с во^сски^с мѣста
брезина, котори^с з легкости Акои^с умысли або раче^с з распачи, и има и
зверхност хта гда собѣ приписал и привлащал, и петра заторско^г
мещанина краковско^г, и дригих собѣ подобных вѣ ведлуг личбы
Апостолскои выбрал и всим имена Апостолские роздал, А сам се хтом
назвал, котори^с всюды по селах ходАчи дивы чары и гисли Акиес
справовали, нахштатѣ чарнокнижников, и ѿблуды. Акиес лотровские.
натхштат имерлых воскрешали, рыбы пищаючи до калюж болотных
где их Ак живо перед тым невидано и неподобна абы се там мѣли ховат
во^сМА хта риками своими хватали: хлѣбѣ с печи выбирали, которог там
нихто не сажал, што многим людем в^с великом подывеню было ѿдно^г
часу шли до частохова до клАштора престои двѣцы мариин ѿбразом
славно^г, там преречоны^с хтос з своими Аптлы где его еще не знано,
пришедши и килка дни^с там змешкавши ѿдно^г з своих Акобы
ѿпентаным ѿм диАвола, учинил, за которог старанем живности собѣ
вси набывали, бо своеи кихни не мѣли. ѿн теды там Акобы шалены^с по
господах и рынках бѣгаючи, ма^ссо з гарнцов и мис шарпал, и на свои
товариши метал, а ѿни их хватаючи и ели, и была там на ѿн час великаА
великост люде^с на ѿмпиуст схожающихсА ку ѿбразови прѣтои двѣцы,
которы^с в тамтом краю такѣ славны^с ест чидами. Потом тыи шалбѣрове
ѿблудныи ѿно^г своего ѿблудно^г до ѿлтара Прѣтои бѣгородицы
привели: где был ѿбраз ѿны^с чидовны^с. А мѣл то^с шалены^с двоистию
сикню, на то умыслне ѿробленю, где межи распорок могѣ вложит
што хотѣл. А камыков еми межи сикню и кошилю, наклали, ѿм тѣла, и
кгда был до ѿлтара приведены^с з рикѣ их вырвавшисА Ако шалены^с
припал до ѿлтара. на котором было полно пнзе^с на ѿфѣри зложоных, и

хватаючи пнзи клал их собн в роспор занадра. мних каплан которы^с на то^с час мши справовал *Wm* страху Итек а по нем другие мниши здумнвшисА припадит, поАс на нем *Wборвит*, мнимаючи бы пнзи клал, за кошилю в занадра, але *Wмтамтола* толко камики, повыпадали, а пннАзи сА в роспорн за подшевною сикни zostали, мнихи, здумнвшисА фрасинливы мнимаючи бы пнзи в камене се *Wбернули*, справоу диАволскою, почали заклинат камене, и млтвы над ними мовит, и псалми спнват, абы сА знову в першию форми свою *Wбернули*, але коли то камнню ничог не помогло, мних книги свои заклиналныи розгннхавшисА кинул *W* землю, мовечи, ещесми таког диАвола ни виднли, по^сднте там з ним до вснх диАволов, тог франтовства *Wныи* диАволи доказавши з^с *Wныи* пнзми просто сА до слензска *Wбернули* просты^с люд своим махлАр (своими махлАрствы) зводАчи, где до *Wднои* шлАхтАнки пришедши в^с *Wдном* селн рекли е^с хс тебе *W* невнсто з своими апостолы навежает. Прето еми сА *Wфери^с* а биде збавена дща твоА. *Wна Wтповндила*, иж дома мужа не маем, не могу тог без воли его учинити хотА бым хотнла, *Wни* рекли: маеш Акое полотно або лен ку посвАченю; невнста им подала штики полотна, *Wни повндили*, то з собою возмем а хс тобн бидет блгвил абы тобн киднл скоро прАла, а кажи другое полотно Итканое если маеш, а мы тобн бидем посвАчат, которА им указавши хотнла *Wм* них взАти, *Wни* то постерегши, вернули е^с полотно Ивинивши сиптелне жактвы кавалек, з^с *Wгнем* в середину *Wног* полотна *Wм* которог полотна скринка, а *Wм* скринки дом занАвшисе згорнл, бо *WнаА* невнста ничог не споднхваючисА, до скринки тое полотно вложила, была, а муж приехавши *Wбачит* дом спалены^с спытает причины. жона *Wтповндила*. жем зле в дому хрта з^с апстолы честовала, Прето на наш дом помсти зослал, муж розгннхавшисА рекль дла бга шалбнр то Аки^ссь а не хтос был, ну з другими сиседы по них: которых кгда достигали, в^с *Wдном* селн. *Wн* злы^с христос. постерегши. то рекль до петра. петре Иже сА мо^с келих приближает которы^с маю пит, (бо виднл же Иже мнл взАти кием) ktorому петрн *Wтповндил*: пане вижу же и и А се не выбнгаю, христос рекль, петре А мики не Иди *Wдно* мши *Wкном Wтсела* вымкнут, ktorому петрн *Wтповндил*, и А пане поким жив не *Wпищи* тебе, але где ты бидеш и А за тобою по^сди, и так хтос з петром *Wкном* Итекли, а други^с где хто могль Иходил, которых хлопи *Wтвсюл* наганАючи кропилом им киWвим з сел своих выцпирили, треплючи их тыи слова мовили, пророцы пророку^сте в ktorом лнсе тыи кии росли: а *Wни* ничог не *Wтповндаючи* Ако наприже^с з^с *Wног* села Иходили, и так по то^с поките живота своег поправили, повтараючи частокрот тыи слова: тридно намн

мики панскию и апостолские дриченА на своем тѣли поносит, волѣмо так в свое^с скири ходит, а просто жити на свѣте без вымислов фикглАрских бо се нам первое кикглАрство заплатило, бо нам зас не казано дриги^с раз пророковат, и так жили в покою

С. 620 – 621 б

Прыгоды цара Аляксандра Македонскага

Александрыя пачатку XVII стагоддзя. Тэкст друкуецца па рукапісу Дзяржаўнай публічнай нацыянальнай бібліятэкі (Санкт-Пецярбург; F. XVII, № 5).

[П]о ко^лку дни^с сед"чи фили^п царь в палацѹ своемъ, **у**каза^лсе ему малы^с а велми тихи^с пташекъ, котори^с прилетѣ^л на его лоно, и знеслѣ "йце которое **у**пало на землю и ^збилосе: А наты^хмѣстѣ з него вышо^л мале^нки^с **у**жъ, котори^с полоз"чи **в**коло "йца, коли пото^м хотѣ^л в оное "сѣ влѣ^нти, "ко скоро голову свою во "сѣ вложи^л, наты^хмѣстѣ здохлѣ. видечи то ца^р фили^п засмути^лсе велми, и возва^л вѣщка своего, а ему чудѣ котори^с видѣ^л повѣда^л. которому вѣщокъ реклѣ: филипе народи^лсе тобѣ сынѣ, котори^с буде ца^рствова^л по сме^рти твоей, а **в**к^ружи^т ве^с свѣтѣ, **в**державши па^нство на^д всѣми лю^дми, але пе^рвей ни^ж се вороти^т до свое^с земли сме^ртью наглою **у**мре^т. [к]оли се **у**же приближалѣ ча^с нароже^н" али^мпи"да в велико^с се болести мучила. казала до себе возва^т вѣщка, и рекла ему. му^дръче, живо^т мой великими болестствыми естъ дричонѣ. А анектана^в поча^л мови^т, по^днесисе мале^нко з сто^лца твоего, абовѣмъ тои години живюлы **а** слнца пренегабаны. И сталосе ижъ заразо^м болестъ **а** неи **а**шла. А по мало^с хвили реклѣ до неи анектана^в. С"дѣ царице, а такъ сед"чи породила. Заразо^м коли **в**ное дѣт" **у**пало на зе^млю, сталосе **в**к^рутное гриме^не, и зъ громы знамена ро^змаити, // и блискалосе по все^м свѣте: тогды се стала темно^{ст} праве а^ж до **в**статочной години дн". [В]идечи теды филипъ царь тыи знамена, дрижачи^с а бо "зливѣ^с вшо^л до али^мпи"ды и реклѣ е^с: **у**мыслило^м бы^л абы тое дѣт" жадны^м **в**бычаемъ не было ховано, абовѣмъ не з мене почато: але розумѣю же **а** бога створено: а иже^м при нароже^ню его видѣ^л живюлы пременены, теды неха^с **б**уде ховано в добро^с памети, "ко бы бы^л мо^с сы^н: але неха^с **б**уде поличо^н на мѣстцы сына, которого^м зъ и^ншой жоны мѣлѣ, мовечи то зо вс"кою пи^лностью дѣт" р"ди^л. [с]посо^б **в**ного дѣт"ти, ани **а**ца ани ма^тки **в**б^раже^не мѣло, волосы на головѣ его "кобы лвиныи розмаите накроплены, **в**чи его "ко звѣзды "сны, але ба^рвы ро^зной, **в**дно чо^рно, дру^гое жо^лто се **у**казовало: зубы его были **в**стри, попушливо^{ст} его хотлива а гор"ча" "ко лвина", але згола его постати моцъ и му^дро^{ст} котори^х напото^м мѣлѣ **у**казовала. М"нова^н естъ

^ родичо^в алека^нде^р. [П]ото^м коли ходи^л до школы, перевитежа^л вси в на^ука^х, и ка^ждого м^удре прегада^л, такъ и^ж вскоре на^л вс^х wде^ржалъ пе^ршое м^нстце в на^укахъ. [А] коли бы^л во в^ї л^нть, бы^л цвичо^н ко воеваню и ^упережа^л каждого в х^уткомъ ши^рмова^ню: на которого хитро^{ст} фили^п царъ погледаючи, залаца^л его и мови^л ему: Сыну алека^ндре, х^утко^{ст} твою и довтипно^{ст} ^умыслу твоего милую скутечне, але се з того смуч^у, и^ж тво ^н wсоба види^т ми се бы^т неподобна и него^лна

С. 3 б – 4

Зборнік павучэнняў

Рукапісны зборнік сярэдзіны XVII стагоддзя. У навуковым ужытку вядомы як зборнік 255. Захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы Літвы (RKF – 255).

Розмышл ^нне
во второ^к по пе^рво^с недели в по^сть, ^нко госпо^д
ису^с хри^сто^сь древо финичое прокл ^нль, ма^т в^ї,
ма^р аї,

^уважъ ^нко иду^чы хри^сто^с мимо едино древо финичное которое при дорозе было жодаючи абы знашоль и пожива^л // wвоц^у его, мови^т ева^нгели^н ^нже не знашо^л wдно ли^стие, ^учысе ^туль ижъ бы^т бли^зко дороги wбцован ^нлю^дско^г е^{ст} причыною, же человекъ много бу^деть мети словъ але wвоц^у мало. на то^т час г^дь прокл ^нл wное древо, мовечы тые слова страшливые, неха^с се николи с тебе wво^н не роди^т навеки, што коли вырекъ древо wное зара^з ^усохло, чему ба^рзо ^ученицы се ^удивили. ^уважъ е^сли тое древо то^лко дл ^нтого ижъ не мела wвоц^у прокл ^нто е^сть и зара^з ^усохло, што жъ бу^де^т тамъ што злы^с и прокл ^нты^с wво^н дают. ^уважъ в то^с справе, ижъ сл^ушне е^{ст} прокл ^нто все сотворение, которое не чини^т того на што е^{ст} ^ бога сотвореное, присмотрис ^нж часто дл ^нкого ко^нца ^ бога сотворе^н еси, а чини што еси повине^н е^сли не хочешъ ста^тсе ^усохлы^м и до wгн ^нвечного способнымъ, ^нко се // стане^т тому которы^с може^т а не чини^т добре

С. 4 б – 5 б

Ро^змышл ^нн w м^ице
г^да нашего Ису^с Христа.

^упомнене што в каждомъ ро^змышл ^нн w м^ице господне^с мае бы^т ^уважано:

- а) хто те^рпить? Хри^сто^с, слово пре^двечное, м^удро^{ст} ^цовска^н.
- в) Што те^рпить? те^рние, бичы, плева^н кре^сть.

- г) за кого те^рпить? за наша и вси^х люде^с збавене.
 д) чему те^рпить? жебы всегда не те^рпелъ человекъ.
 е) **^** кого те^рпить **^** своего милого поколень **"**.
 с) коли те^рпить? коли бы^л младе^нцем.
 з) где те^рпить, по^сред^н зе^мли.

Ро^змышл **"** не а)

W умыванию но^г, И^на^н гї.

Го^спо^д Ису^с **у**ставою пре^светого сакраме^нту **^**прави^вшы вечер^и. ведаючи же **^** бога зышолъ и к богу граде^т воста^л з вечера, и положи^л ризы, препо["]са^лс **"** леньтие^м, воды налилъ во **у**мыва^лниці. абы **у**мывалъ ноги **и**ченико^м свои^м. **у**важъ на^спе^рве^с хто е^{ст} то^т, которы^с нево^лниці^ю тую из вси^х на^спо^дле^сшую по^слу^гу **у**мывань **"** спро^сны^х ногъ на себе береть. а тотъ есть Ису^с Х^с, которы^с **^** бога сышолъ, которы^с е^{ст} сыномъ божы^м, бо^г з бога. сотворите^л света, пото^м зъ **"**кою **и**пре^смою **и**си^лно^{ст}ю, са^м бе^з жа^дное помочы, **"**ко на^сподле^сшы^с нево^лникъ то **^**прав^иеть, встаетъ **^** столу, хот **"** то непристо^на **"** ре^ч здае^тсе, часу еде^н **"** тыми^ж ру^ками // бра^т пока^рмъ и ноги плюгавые **у**мыва^т, зве^рхнею сукнею, абы бы^л во^лне^сшы^с складае^т, препо["]си^етьсе, жоде ме^дницы **^** господара, ище^т воды, лее^т в ме^дниці, самъ вод^и несе^т: жебы жебы вси ча^{ст}ки пови^нно^{сти} нево^лничое выпо^лнилъ. абы^с **"** **и**чылъ. бы те^ж на^спо^дле^сшые **и**рады до^сконале с покоры выпо^лн **"**ть.

Тогда пришо^л к симону **и** петру, а **W**^н рекъ: господи, ты мне ноги **W**мываеш? не буде^т то во веки заты^м х^с, если не **и**мыю, не **и**дешъ мети ча^{ст}и со мною, а петръ ре^к: г^ди не то^лко ноги мое, але руки и главу.

ува^ж **"**ко зд^имелисе про^стые **и**ченики коли видели г^да и бога своего на которого им **"** вс["]кое колено клан["]е^тс **"** // **и**падающого **и** ногъ свой^х коли видели **^** **W**дного до дру^гого на колена^х помыкающогос **"**, а **W**^н плюга^вство **W**мывае^т, ле^нтиемъ **и**тирае^т и ^звелики^м афекто^м цалуетъ, бе^з вонътпен **"**, и^ж дл **"** дива замо^лкнули, и се^рдечне плакали, **у**важъ и^ж **и**мыване **W**ное поча^л **^** иуды, абы ты^м прикладо^м взр^ишы^л его до покуты, а на^с на^ичылъ, **"**ко се з непри["]тел["]ми захова^т маемо. в чо^м звычайо лекаро^в наследовалъ которые коли много хоры^х маю^т, **^** того которы^с се на^сгоре^с мае^т, починаю^т, **W** диве не^слыханы^с, виде^т бога кго^спода мае^стату **и** но^г головного непри["]тел["] своего покинено^г. которы^с такъ тве^рдого и закаменело^г се^рца былъ, и^ж жа^дное слезы не выпусти^л, **у**важъ, **"**ко петръ которы^с на **W**статне^м // ме^{ст}ци седелъ, **и**дучы на^спо^дле^сшы^м и на^сгор["]чшы^м не могъ се вде^ржать, але з великою **и**чтиво^{ст}ю, воста^л и мови^л. ты г^дь тво^рче неба и зе^мли которого^м **"** визна^л бы^т сыно^м б^га живого, мне рыбакови, и **W**вше^м на^взга^рдне^сшом^и робак^и, мне **и**ужном^и и мизе^рнем^и грешник^и, мае^ш **и**мыва^т ноги, аболе^м то з великое

Учтиво^сти, мови^л. **А**ту^л се показу^еть, и^ж зара^з всего се до **W**мыть["] по^дда^л,
 коли **W**бачылъ, ижъ е^сли бы в то^м по^слушны^с не былъ г^сда бога бы
Wбрази^л: **У**мы^вшы ноги г^сдь Ису^с ре^к: е^сли **"** г^сдь и **У**чите^л вашъ, **У**мы^л
 ноги ваши, и вы те^ж **W**ди^н дру^гому **У**маете **У**мыва^т ноги, прикла^д есми ва^м
 далъ, и^ж **"**ко **"** чынилъ, жебы^сте вы та^кже чынили **У**важъ дл["] чего го^спо^д
 Ису^с **У**мыль ноги // ноги, не жебы плюга^вство з но^г **W**мы^л абове^м ногъ и
 ру^ккъ плюгавъства ду^шы не покал["]ю^т але жебы на^Учы^л на^спе^рве^с, **"**ко се
 хто мае готова^т до хвалебного сакраме^нту то е^{ст} водою сле^з и по^кУты,
"ко кипри["]н светы^с выкладае^т, и пи^лны^м всего с^Умнен["] рахованемъ, то
 е^{ст} **А** головы. а^ж до но^г. дру^га **"**, жебы прикла^д покоры да^л во **У**раде сл^Угъ
 и сл^Ужебни^ц на^свзга^рдне^сшы^м: а жебы на^с не бы^л всты^д та^к великимъ **"**ко
 малы^м не коли сл^Ужы^т. Трет["] **"**, жебы^смо взаимные **У**разы, которые часо^м
 и межы побо^жными, ... и зако^нными лю^дми припадаю^т с ху^тю
Wтъп^Ущали.

С. 232 б – 235

А Д К А З Ы

ДЗЕЯСЛОЎ

№	Варыянт I	Варыянт II	Варыянт III
<i>Граматычныя катэгорыі дзеяслова</i>			
1	D	B	A
2	B	A	C
3	A, E, G	D, E	C
<i>Асновы дзеяслова. Формы цяперашняга часу</i>			
1	A, C	C, D, E	A, B, E
2	B, D	A, B, D	C, E
3	B, D	B, D	A, B, E
4	E	A, B	E
5	C	D	D
6	A	B	B
<i>Асновы дзеяслова. Формы будучага часу</i>			
1	C, D	A, E	B, E
2	D	C	E
3	A, B	C, D	A, B
4	C	D	B
<i>Асновы дзеяслова. Формы прошлага часу</i>			
1	B	B, A, C	A, B
2	б'ў прішэў – D імаў – C прозвашася – B	любавіў – C б'ў – B	посла – B прызываў – A хотлаў – C прити – A
3	C	шуг	скок
4	A, C, D	A, C, E	D, E
5	A, D	B	D
6	B	A	A
<i>Формы ірэальных ладоў</i>			
1	B, C	A, B, E	B, D, E
2	A, C	A	A
3	A	A, B, D	A
4	D, E	A, B	A, B, D, E
<i>Іменныя формы</i>			
1	A	B	C
2	міноўшым – A, D, E, I	плачуче – A, C, G, I	ўмерш – A, D, G, H
3	A, D	A, D	B, D
4	C	B, E	B

ПРИСЛОЎЕ

№	Варыянт I	Варыянт II	Варыянт III
1	A	A	B
2	A	B	C
3	A, C, E	B, C, F	C, D, A
4	E	C	F
5	B, C	C, D	A, C
6	D	B	C
7	A	B	C
8	C	A	B
9	C	B	A
10	B – на тго дабра	A – вельмі многа	A – вельмі оздобіць

ЗМЕСТ

ДЗЕЯСЛОЎ

Граматычныя катэгорыі дзеяслова

Варыянт I	3
Варыянт II	3
Варыянт III	4

Асновы дзеяслова. Формы цяперашняга часу

Варыянт I	5
Варыянт II	6
Варыянт III	8

Асновы дзеяслова. Формы будучага часу

Варыянт I	9
Варыянт II	11
Варыянт III	12

Асновы дзеяслова. Формы прошлага часу

Варыянт I	13
Варыянт II	15
Варыянт III	16

Формы ірэальных ладоў

Варыянт I	18
Варыянт II	19
Варыянт III	20

Іменныя формы

Варыянт I	21
Варыянт II	22
Варыянт III	23

ПРЫСЛОЎЕ

Варыянт I	24
Варыянт II	27
Варыянт III	30

ЗАДАННІ ДА ТЭКСТАЎ 33

ПРЫКЛАДНЫ АНАЛІЗ ТЭКСТУ 34

ТЭКСТЫ

Дагаворная грамата Смаленскага князя Мсціслава Давыдавіча з Рыгай і Гоцкім берагам 1229 г.	38
Грамата князя Юрыя Святаслававіча аб саюзе з каралём польскім і літоўскім Уладзіславам (Ягайлам) і Вялікім князем Скіргайлам	39
Судзебнік караля Казіміра 1468 года	40
Віленскі спіс летапісу	41
Псалтыр XVI стагоддзя	42
Сымон Будны <i>Катихісісь</i> , Нясвіж, 1562 год	44
Васіль Цяпінскі <i>Евангелле</i>	47
Біблія пачатку XVII стагоддзя	52
Мацей Стрыйкоўскі <i>Хроніка славянаў</i>	55
Прыгоды цара Аляксандра Македонскага	57
Зборнік павучэнняў	58
АДКАЗЫ	60

Вучэбнае выданне

**Свістунова Марына Іосіфаўна
Ціванова Галіна Кузьмінічна**

**ГІСТАРЫЧНАЯ МАРФАЛОГІЯ
БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ**

**Матэрыялы для практычных
заняткаў студэнтаў філалагічных
спецыяльнасцей**

У дзвюх частках

Частка 2

**ДЗЕЯСЛОЎ. ПРЫСЛОЎЁ.
ТЭКСТЫ ДЛЯ АНАЛІЗУ**

У аўтарскай рэдакцыі

Адказны за выпуск *М. І. Свістунова*

Падпісана да друку 28.02.2008. Фармат 60?84/16. Папера афсетная.
Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк. 3,72. Ул.-выд. арк. 3,18. Тыраж 100 экз. Зак.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт.
ЛВ № 02330/0056804 ад 02.03.2004.
220030, Мінск, праспект Незалежнасці, 4.

Надрукавана з арыгінала-макета
на капіравальна-множыльнай тэхніцы
філалагічнага факультэта
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.
220030, Мінск, вул. К. Маркса, 31.

